

ધન્યવાદ

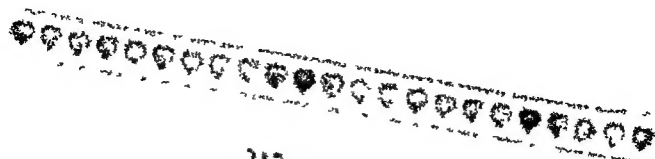
ધીમતા રતિલાલેન 'માણ્ડલ'ગ્રામવાસિના ।
સંશોધક્ષમશેમુખ્યા નિવન્ધોડયમરચ્યત ॥૧॥
સન્મના લેખકઃ શ્રીમદ્-દેમચન્દ્રસભા તથા ।
પુણ્યેન કર્મણાડનેન ધન્યવાદનમર્હત ॥૨॥

—માડલ(વીરમગામ)ગ્રામનિવામી સાક્ષર રતિલાલભાઈએ
પોતાની સમર્થ મંગોધનબુદ્ધિથી આ નિબન્ધ લખ્યો છે.

સદ્-આશયવાળા લેખક અને પ્રકાશક શ્રી હેમચન્દ્રાચાર્ય-
જીન સભા બન્ને આ પુણ્ય પવિત્ર કાર્યના યોગે ધન્યવાદને
યોગ્ય છે.

પોપ-પોપુ'ભામી,
વિ સં. ૨૦૧૫,
ગ્રામવાસીની ધર્મગાળા,
પાટણ (ઉ ગુજરાત)

મુનિ ન્યાયચિન્તય

지정된 사항

본 문서는 지정된 사항에 대한 설명을 담고 있으며, 관련 법령과 규정의 내용을 상세히 기술하고 있다. 본 문서를 통해 지정된 사항의 범위와 적용 범위를 명확히 하고, 관련 당사자들에게 필요한 정보를 제공하고자 한다.

본 문서는 지정된 사항에 대한 설명을 담고 있으며, 관련 법령과 규정의 내용을 상세히 기술하고 있다.

본 문서는 지정된 사항에 대한 설명을 담고 있으며, 관련 법령과 규정의 내용을 상세히 기술하고 있다.

महामेधावी स्वामीजी श्रीसत्यभक्तजी का

—: अभिप्राय :—

भगवती सूत्रमें कुछ ऐसे वाक्य आते हैं, जिससे कुछ लोग यह कल्पना करते हैं कि महावीर स्वामीने भी पकाघ वार मांस सेवन किया था। भगवती सूत्र तथा दशवैकालिक आदि सूत्रोंपर बहुत वर्षों पहले जब मैंने नजर डाली थी तब मुझे भी ऐसा सन्देह हुआ था। पर काफी चिन्तनके बाद मुझे यही मालूम हुआ कि यह आक्षेप निस्सार है। असत्य तो है ही, पर अतथ्य भी है। मैं मानता हूँ और यह बात स्पष्ट भी है कि संसारमें जितने पयगम्बर-तीर्थंकर हुए, उनमें जहां तक मांसत्यागका सम्बन्ध है, महावीर स्वामीका स्थान असाधारण है - सर्वोच्च है। महावीर स्वामीके ही अनुयायी करीब-करीब शतप्रतिशत मांसका त्याग कर सके यह उन्हींका प्रभाव है। उन्हींका यह प्रभाव है कि आज भारतमें करोड़ों व्यक्ति जैन न होते हुए भी मांसके त्यागी हैं। भारतको महावीर स्वामीकी यह असाधारण देन है।

महावीर स्वामीका समय सामूहिक मांसत्यागके घरेमें एक संक्रान्तिकाल था। संक्रान्तिकालमें कुछ गड़बड़ी होती ही है। श्रमणोपासक हो जाने पर भी पुरानी आदतोंके अनुसार श्रमणोपासकोंके घरेमें शायद मांससेवन होता रहा हो. ऐसी कल्पना हम कर सकते हैं। परन्तु सारी बातों पर विचार करने पर मालूम होता है कि अपवादरूपमें भी

महावीर स्वामीने मांससेवन नहीं किया। जनकल्याण की दृष्टिसे भी यह मान्यता उचित है, सत्य है तथा तथ्य की दृष्टिसे भी यही उचित है। यह बात निम्न-लिखित बातोंसे सिद्ध होती है।

१ महावीर स्वामी घोर अहिंसक और घोर तपस्वी थे। खाने-पीनेकी तो बात ही दूसरी है, परन्तु चलने फिरनेमें भी सूक्ष्म जीवोंकी अहिंसा का पूरा खयाल रखते थे। सूक्ष्म जीवोंकी अहिंसाके लिये भी वे अपने जीवनको संकटमें डाल देते थे। ऐसी अवस्थामें यह कल्पना ही असंगत है कि जीवन बचानेके लिये उनने उस अवस्थामें मांस खाया होगा, जिस अवस्थामें वे अहिंसा और संघके मस्थापक, संचालक बन गये थे।

२ उनके जीवनमें ऐसे प्रसंग आते हैं जब सारा साधुसघ भूख-प्यास से बहुत व्याकुल होने पर भी उनने जलाशयके साफ पानी पीने तक की अनुमति न दी थी, न तिल म्याने दिये थे। जो मद्यके प्राणमकटमें भी मर्यादाके बाहर पानी तथा अन्नतक के खानेकी अनुमति नहीं देते थे वे स्वयं मांससेवन कर जायेंगे यह कल्पना भी असंगत है।

३ जो शब्द भगवती सूत्रमें मांसार्थक मालूम होते हैं वे शब्दकार्पोंमें घनस्पत्यर्थक भी हैं। और सैंकड़ों वर्षों से प्रायः सभी जैनाचार्य उनका अर्थ घनस्पति रूपमें ही करते आ रहे हैं। सैंकड़ों-हजारों वर्षोंमें शब्दोंके अर्थ कहीं के कहीं पहुँच जाते हैं। आज जब हम कहते हैं

कि 'रोटीका सवाल' तब रोटीका अर्थ जीविका होता है। जब कहते हैं रोटी खानेकी छुट्टी, तब रोटीका अर्थ हरतरहका भोजन, जिसमें मांस भी शामिल है, होता है। पुराने जमानेमें जब मांस व्यापक भोजन था तब साधारण भोजनके अर्थमें भी मांसार्थक शब्द चलते थे। जिसे आज हम दल या गूदा कहते हैं उस जमानेमें वह मांस कहलाता था। जिसे आज रेशा कहते हैं उस जमानेमें वह सिरा या नस कहलाता था। त्वचा शब्द तो आज भी घमडा और छाल दोनों अर्थोंमें चलता है। इन सब बातोंका विचार करनेसे मालूम होता है कि जब अन्य परिस्थितियों मांस अर्थके पोषक न हों तब हयर्थक शब्दोंसे मांस अर्थ न लेना चाहिये।

४ महावीर स्वामीको जब पेचिशकी बीमारी हुई थी तब उसके इलाजके रूपमें जो मांसभोजनका अर्थ किया जाता है वह वैद्यक शास्त्रकी दृष्टिसे पेचिशके इलाजके रूपमें लागू नहीं होता। इससे भी उसका मांस अर्थ करना ठीक नहीं।

५ म. बुद्धने भी हिंसाका घोर विरोध किया था, किन्तु यदि जानवर मर जाय तो उसका मांस खानेकी छुट्टी दी थी। इस छुट्टीका यह अर्थ हुआ कि प्रायः सारा बौद्ध समाज मांसभक्षी है। बौद्धोंने जानवरोंको मरुद न मारकर मांस खानेकी मनमानी तरकीबें निकाल ली हैं। अगर म. महावीरने चिकित्साके नाम पर भी मांस खाया होता तो चिकित्साके ध्येयमें जन सब तरह तरहसे मांसभक्षी

होता । पर जिस प्रकार जैन समाज मांसका त्याग कर सका उससे मालूम होता है कि महावीर के जीवनमें अपवाद रूपमें भी मांसभोजनकी गुंजाइश नहीं थी ।

ये पाँच कारण काफी प्रबल हैं, जिनसे मालूम होता है कि महावीर स्वामीने मांसभक्षण नहीं किया था । और जब जनकल्याणकी दृष्टिसे भी मांसभक्षण ठीक नहीं है, तब इन पाँचों कारणों पर उपेक्षा करके मांसभक्षण सिद्ध करनेकी चेष्टा सर्वथा अनुचित है ।

मैं सोचता हूँ कि सत्य और तथ्यकी दृष्टिसे महावीर स्वामीके मांसभोजनके पक्षमें आन्दोलन करना किसी भी दृष्टिसे उचित नहीं है । फिर भी जब यह बात कही जाती है तब उसका प्रतिवाद करना आवश्यक हो है ।

दिनांक

ता. ४-१-१९५९.

मृत्युभक्त

सत्याश्रम-वर्धा

બે બેલ

આજથી લગભગ ૧૫-૨૦ વર્ષ પહેલાં શ્રી ધર્માનંદ કૌશાંબીજી તથા પટેલ ગોપાળદાસભાઈએ - પોતપોતાનાં પુસ્તકોમાં ભગવાન મહાવીરે પણ માંસાહાર કરેલો જણાવી સમગ્ર જૈનસમાજમાં ખળભળાટ મચાવેલો એથી હું પણ કંઈક સાશક બનેલો. પ્રિય પ્રત્યેની ભક્તિ અને પ્રેમ હોવા છતાં સત્યને વિના સંકોચે સ્વીકારી લેવાની મનોવૃત્તિ હોઈ મેં ત્યારે પટેલ સાથે થોડો પત્રવ્યવહાર પણ કરેલો. પણ ત્યારે હું કોઈ પણ નિર્ણય પર નહોતો આવી શક્યો. વળી ત્યારે આ બાબત અંગે મારો ખિલકુલ અભ્યાસ પણ નહોતો. પેન પકડતાં તો હું ત્યાં સુધી શીખ્યો જ નહોતો. પણ પછી મેં જે કંઈ થોડું-ઘણું વાચન કર્યું તથા ગાંધીજીની દૃષ્ટિનો પણ થોડો અભ્યાસ થયો એથી મારી ખાત્રી થઈ કે પડિતો આ બાબતમાં ભીંત જ ભૂંડ્યા છે. જો કે એની પાછળ પણ કેટલાક કારણો તો હતા જ. પણ ત્યારે એ પ્રશ્ન ફરી ઉમેળવાનું વાતાવરણ ન હોઈ એ વિચારો મનમાં જ દબાવી રાખેલા પણ ત્યારે ગયે વર્ષે ભારતસરકારે પ્રસિદ્ધ કરેલા એ 'બુદ્ધધર્મ' પુસ્તકને કારણે સમાજમાં ફરી ખળભળાટ મચ્યો ત્યારે સત્ય પર થતા પ્રહાર અંગે દબાઈ પડી રહેલા વિચારો ભૂમૂકી ઊડ્યા પણ આવા સમર્થ વિદ્વાનો અને ખુદ ભારતસરકાર માથે બંધ બોડવાની મારી હિંમત નહોતી ગઈ પછી નહોતું આમ છતાં દિલ પર એનો ભાર

બોજ હતો. આથી મારી નજર હંમેશા કાંઈ જૈન પંડિતો કે વિદ્વાન આચાર્ય મુનિવરો એનો પ્રબળ પ્રતિકાર કરે એ જોવા વર્તમાનપત્રો પર મંડાયેલી રહેતી. પણ હું નિરાશ થયો. આથી હૃદયવ્યથા ઠાલવતાં અત્રે બિરાજતા પૂ. મુનિશ્રી ન્યા. ન્યા. શ્રી ન્યાયવિજયજીએ મને પોતાને જ પ્રતિકાર કરવા ઉત્સાહિત કર્યો, સાથે શાસ્ત્રપાઠો પૂરા પાડી હિંમત પણ આપી, જેથી આ નિબંધ જે હું પૂરો કરી શક્યો છું એ એમની જ કૃપાનું ફળ છે

આથી આ નિબંધ માટે એ પૂજ્ય મુનિવરના ઉપકાર સાથે ‘ જૈનદર્શન અને માંસાહાર ’ ‘ ભગવાન મહાવીર અને ઔપધીવિજ્ઞાન ’ તથા ‘ જૈનસૂત્રો ’ નો ઉપયોગ કરવા બદલ એ ત્રણે ગ્રંથોના લેખકો અને પ્રકાશકોનો પણ આભાર માનું છું

માગધી ભાપાનું મારું જ્ઞાન બિલકુલ ન હોઈ જે કંઈ પાઠદોષ રહી ગયા હોય એ બદલ વાચકોની ક્ષમા ચાહી જૈન સમાજ પાસે આશા રાખું છું કે લલ્લે પંડિતોને આ વાત ગળે ઊતરે કે ન ઊતરે, સરકાર પણ સંતોષ આપે કે ન આપે તો પણ સાશંક અનેલા ધર્મબંધુઓને તથા હહોળાયેલા વાતાવરણને કાગળે ભાવી પેદીઓને સત્ય વસ્તુ સમજવામાં ઉપયોગી થઈ પડે એટલા ખાતર પણ આ નિબંધના પ્રકાશનને તેઓ આવકારશે.

બે બેલ

આજથી લગલગ ૧૫-૨૦ વર્ષ પહેલાં શ્રી ધર્માનંદ કૌશાંબીજી તથા પટેલ ગોપાળદાસભાઈએ પોતપોતાનાં પુસ્તકોમાં ભગવાન મહાવીરે પણ માંસાહાર કરેલો જણાવી સમગ્ર જૈનસમાજમાં ખળભળાટ મચાવેલો એથી હું પણ કંઈક સાશંક બનેલો. પ્રિય પ્રત્યેની ભક્તિ અને પ્રેમ હોવા છતાં સત્યને વિના સંકોચે સ્વીકારી લેવાની મનોવૃત્તિ હોઈ મેં ત્યારે પટેલ સાથે થોડો પત્રવ્યવહાર પણ કરેલો. પણ ત્યારે હું કોઈ પણ નિર્ણય પર નહોતો આવી શક્યો. વળી ત્યારે આ બાબત અંગે મારો બિલકુલ અભ્યાસ પણ નહોતો. પેન પકડતાં તો હું ત્યાં સુધી શીખ્યો જ નહોતો. પણ પછી મેં જે કંઈ થોડું-ઘણું વાચન કર્યું તથા ગાંધી-જીની દૃષ્ટિનો પણ થોડો અભ્યાસ થયો એથી મારી ખાત્રી થઈ કે પાંડિતો આ બાબતમાં ભીંત જ ભૂલ્યા છે. જો કે એની પાછળ પણ કેટલાંક કારણો તો હતાં જ. પણ ત્યારે એ પ્રશ્ન ફરી ઉખેળવાનું વાતાવરણ ન હોઈ એ વિચારો મનમાં જ દબાવી રાખેલા પણ ત્યારે ગયે વર્ષે ભારતસરકારે પ્રસિદ્ધ કરેલા એ ‘બુદ્ધધર્મ’ પુસ્તકને કારણે સમાજમાં ફરી ખળભળાટ મચ્યો ત્યારે સત્ય પર યત્ના પ્રહાર અંગે દબાઈ પડી રહેલા વિચારો ભૂમૂકી ઊઠ્યા પણ આવા સમર્થ વિદ્વાનો અને ખુદ ભારતમંડાર માથે બથ બોલવાની મારી હિંમત નહોતી ગમતું પણ નહોતું આમ છતાં દિલ પર એનો ભારે

બોજ હતો. આથી મારી નજર હંમેશાં દોઢ જૈન પંડિતો કે વિદ્વાન આચાર્ય મુનિવરો એનો પ્રબળ પ્રતિકાર કરે એ જોવા વર્તમાનપત્રો પર મંડાયેલી રહેતી. પણ હું નિરાશ થયો. આથી હૃદયવ્યથા ઠાલવતાં અત્રે ખિરાજતા પૂ. મુનિશ્રી ન્યા ન્યા. શ્રી ન્યાયવિજયજીએ મને પોતાને જ પ્રતિકાર કરવા ઉત્સાહિત કર્યો, સાથે શાસ્ત્રપાઠો પૂરા પાડી હિંમત પણ આપી, જેથી આ નિબંધ જે હું પૂરો કરી શક્યો છું એ એમની જ કૃપાનું ફળ છે.

આથી આ નિબંધ માટે એ પૂજ્ય મુનિવરના ઉપકાર સાથે ‘જૈનદર્શન અને માંસાહાર’ ‘ભગવાન મહાવીર અને ઔપધીવિજ્ઞાન’ તથા ‘જૈનસૂત્રો’ નો ઉપયોગ કરવા બદલ એ ત્રણે ગ્રંથોના લેખકો અને પ્રકાશકોનો પણ આભાર માનું છું.

માગધી ભાષાનું મારું જ્ઞાન બિલકુલ ન હોઈ જે કંઈ પાકદોષ રહી ગયા હોય એ બદલ વાચકોની ક્ષમા ચાહી જૈન સમાજ પામે આશા રાખું છું કે ભણે પંડિતોને આ વાત ગળે ઊતરે કે ન ઊતરે, સરકાર પણ સંતોષ આપે કે ન આપે તો પણ સાશંક ગનેલા ધર્મખંધુઓને તથા ડહોળાયેલા વાતાવરણને કાગ્લે બાવી પેઢીઓને મત્સ્ય વસ્તુ સમજવામાં ઉપયોગી થઈ પડે એટલા ખાતર પણ આ નિબંધના પ્રકાશનને તેઓ આવકારશે.

નિબન્ધ બહુ વહેલો તૈયાર થઈ ગયેલો હોવા છતાં સમાજની જાણીતી સંસ્થાઓ તથા પ્રસિદ્ધ પત્રોના કાર્ય-વાહકોના હાથમાં એ મહિનાઓ સુધી ફર્યો, પણ લવિ-તવ્યતાના યોગે કોઈ પણ ઠેકાણેથી એ સળંગ કે કકડાફે પ્રસિદ્ધ થઈ શક્યો નહીં. પણ છેવટે પાટણ-શ્રી હેમચન્દ્રાચાર્ય જૈન સભાએ એને આવકાર આપ્યો, જેના પરિણામે આ લેખ સભા તરફથી આજે પ્રસિદ્ધ થઈ રહ્યો છે છેલ્લે વાચકોને મારી પ્રાર્થના છે કે રહી ગયેલી ક્ષતિ તરફ જો તેઓ મારુ ધ્યાન દોરશે તો હું એને બીજી આવૃત્તિમાં સુધારવા તરફ લક્ષ આપીશ

શ્રીમોહનવિનયમંદિર, માંડલ (વાયા વીરમગામ) તા ૧૧-૧૧-૫૭	}	લે. ૦ શાહ રતિલાલ મશાબાઈ
---	---	----------------------------

વિષયાનુક્રમ

અન્યથા

ધન્યવાદ

પ્રભતાવના

અભિપ્રાય

બે ભોજ

વિષયપ્રવેશ

ઉપસ્થિત યતા મુદ્દાઓ પર વિચારણા

આયોજાવના

અદિસાની મુક્ષમતા

મૂર્ચ્છાનો અભાવ

વિવેકદૃષ્ટિ

આદર્શ જીવન..

સાધનશુદ્ધિનો આગમ

વેદસિત જીવની નિવાનો પ્રથમ ધર્મ

આત્મનિષ્ઠતા..

યથા યીજ તથા વૃક્ષ:-...

સિંહોને આપેલી ચીમકો...

અન્યસાઓના પુગવા...

બૌદ્ધ ધર્મના આધાર..

.. ૧

... ૨૨

... ૩૭

... ૪૦

.. ૪૧

... ૪૩

... ૪૫

... ૪૬

... ૫૦

... ૫૫

... ૫૮

... ૬૧

... ૬૨

.. ૬૩

બૌદ્ધ ધર્મે કરેલો માસાદારવિરોધનો સ્વીકાર	૬૫
સ્વયં ભગવાન બુદ્ધનો જ એકરાર...	૬૮
માંસવાચક શબ્દોનો ઉપયોગ	૧
બન્ને અર્થવાચક શબ્દો	૭
શાસ્ત્રપુરાવા...	૧
ધર્માનન્દ કૌશાબીજી માટે બે ગાલ	૭૬
સાદિત્યએકેકેડેમીના સભ્યોને વિનંતિ	૮૦
સમરયાનું મૂળ કારણ...	૯

શુદ્ધિપત્ર

પૃષ્ઠ-પંક્તિ	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
✓ ૧-૧૪	પુરો	પૂરો
✓ ૧૮—૨	બધી	વધી ,
✓ ૧૬-છેલ્લીની ઉપરની પંક્તિ	સુખો મોટે	સુખો માટે મોટે
✓ ૧૨-૧૩	વાપરવા	ન વાપરવા
✓ ૧૫-૧૬	ઉદાત	ઉદાત

ભંગવાન મહાવીર

અને

માંસાહાર

નાના અજ્ઞાન બાળકો સૂર્ય સાથે ધૂળ હડાડે છે એથી સૂર્ય તો કદી અંખવાતો નથી, પણ એ બાળકો જ ધૂળમાં ધૂસરા બને છે. પણ એ તો બાલક રાત્રીઓની રમત હોઈ આપણે એમની રમતમાં માથું નથી મારતા, પણ ત્યારે આત્મબુદ્ધિ જીભેલા છોકરાઓની આંખોમાં ધૂળ બરાબ છે ત્યારે આપણે એમને રોકવા માથું મારવું પડે છે.

આમ ને અજ્ઞાન બાળકોની રમતમાં પ્રસંગે આપણે માથું મારવું પડે છે, તો જેઓ વિદ્વાન છે, પંડિત છે, તત્ત્વાભ્યાસીઓ છે અને પ્રાચીન ઇતિહાસના સંશોધકો પણ છે, એ ત્યારે કોઈવાર કોઈ પણ મદાન વ્યક્તિ, સમાજ કે ધર્મ સાથે બુદ્ધિભર્યા આશયો મૂકવા જેવી બૂલ કરી બેસે છે ત્યારે આપણે માથે એમનો પ્રબળ પ્રતીકાર કરવાની પવિત્ર ફરજ આવી પડે છે. કારણ કે એથી એ તો અંખવાય છે પણ સાથે ધીજીઓને પણ એ જુદો પાઠ મૂકે પાડી વિમાર્ગે દોરવામાં નિમિત્ત બને છે, ને એથી પરિણામે દેશ અને સમાજને મોટો ગેરલાભ થાય છે.

ધણી 'વાર નિષ્ક્રમ' લખ છે. કારણ કે એ છવ્વે તોય એ પોતાના પૂર્વ સંસ્કારો, પૂર્વગ્રહો તથા પોતાની અમુક વાતા-વરણમાં પોષાયેલી રાગ-દેવતા વૃત્તિઓને સદગ્નમાં ભૂલી શકતો કે છોડી શકતો નથી. અને એથી એને એમાં પોતાની મનોવૃત્તિઓનું પ્રતિબિંબ દેખાય છે, ત્યારે તે તે સંપ્રદાયની વ્યક્તિઓને વાગ્દાન સંસ્કારો મળ્યા હોય જોઈતું એ એનું હાર્દ જાણી-સમજી શકે છે, જોઈતું બીજાઓ ભાગ્યે જ સમજી શકે અને એથી એમના મનસ્વિયમાં દોષ પણ આવવાનો સંભવ રહે. મહાત્મા ગાંધીજીએ આજ કારણે કહેલું કે 'અન્ય સંપ્રદાયની કેટલીયે વાતો હું સમજી શકતો નથી. છતાં હું એની ટીકા ન કરું. મારો એ અધિકાર પણ ન ગણાય. અધિકાર તો એ સંપ્રદાયના અનુયાયીઓનો જ ગણાય કે જે પોતાના ધર્મનું હાર્દ મારા કરતાં વિશેષ, વધુ સારી રીતે જાણી શકે અને ત્યાં ક્ષતિ દેખાય ત્યાં યોજવાનો અધિકાર પણ એ જ ધરાવી શકે.'

એથી સાચી વાત તો એ હતી કે શ્રી. કૌશાંબીજીએ ભગવાન મહાવીરને માંસાહારી બાહેર કરવા પહેલાં સૈન્ય નસ્તના બાણકાર પંડિતો, મુનિઓનો સંપર્ક નાધી એમનું હાર્દ સ્પર્શનું નોંધતું હતું ને એમ છતાં વિચારવેદ રહેનો હોત તો પોતાનો એકતરફી અર્થ પ્રતિપાદન કરવાને બદલે એક સંશોધકની દૃષ્ટિએ જૈનોનું મનસ્વિય પણ એટલા જ અદરપૂર્વક, પુરતકમાં સ્પષ્ટ કર્યું હોત તો એ ન્યાયી પગલું

ગણાય. પણ એને બદલે એમણે જે માર્ગ લીધો, તે એમના જેવા પંડિતવર્થ માટે કોઈ પણ રીતે શોભારૂપ ન ગણાય.

વસ્તુના સમગ્ર પાસાંઓને વિચાર્યા વિના કેવળ એક-તરફી અઘટિત મન્તવ્ય રજૂ કરવું એ ઠીક ન ગણાય.

પણ ભગવાન મહાવીરને માસાહારી બતાવનાર, મહાત્મા ગાંધીજીસ્થાપિત-ગુજરાતવિદ્યાપીઠ દ્વારા સંચાલિત પૂંજભાઈ-જૈનગ્રંથમાળાના અનેક જૈન ગ્રંથોના સંપાદક ને વિવેચક શ્રી ગોપાળદાસ જીવાભાઈ પટેલ તેમજ પ્રસિદ્ધ બૌદ્ધ પંડિત શ્રી ધર્માનંદ કૌશાંબીજી બન્ને સમર્થ વિદ્વાનો છે, જિંઝા અભ્યાસીઓ છે તેમજ તત્ત્વજ્ઞાનના ક્ષેત્રમાં સંશોધકો તરીકે જાણીતા થયેલા લખ્યપ્રતિષ્ઠ પડિતો છે. એમનામાં એ પ્રકારની મનોવૃત્તિઓ કહ્યવા માટે આપણે ધૂણી જિઠ્ઠીએ છીએ કારણકે એ જૈન સમાજના કોઈ વિરોધી કે શત્રુઓ નથી ગોપાળદાસ-જીએ તો અનેક જૈન ગ્રંથોનું સંપાદન કરી જૈન માહિત્યની સેવા કરી છે અને તેવી જ રીતે ધર્માનંદ કૌશાંબીજીએ પણ ‘જૈન અને બૌદ્ધ બન્ને પર પગઓ ભગવાન શ્રી પાર્શ્વનાથમાર્થી હિતરી આવી છે’ કહી બન્ને ધર્મોને સહોદરભાવે માધવા-જેવું ગ્રમણધર્મનું મહત્ત્વ વધાવ્યું છે. સાથે, ભગવાન પાર્શ્વનાથનું વર્ણપત્રનું સ્વાકારી જૈન ધર્મનું ગૌરવ પણ ગણ્યું છે આ કારણે એમના પ્રત્યે પૂજ્ય બુદ્ધિ અને આદર ધરાવવ છતાં અતિનયમભાવે એટલું તો જણાવવું પડે છે

કે આખરે તો એ માનવો જ છે, માનવ મનની અક્ષમતા એમને પણ વરેલો હોય એ સ્વાભાવિક છે; અને તેથી જ તેમણે એક યા બીજા કારણે ભગવાન મહાવીરને માંસાહારી બતાવવામાં ભારે ઉતાવળ કરી હોય અને પછી એથી થયેલા ભેરદાર પ્રત્યાઘાતને કાગ્જે એ કદાચ આગ્રહી પણ બન્યા હોય અને તેથી એમને ફરી સ્વસ્થતાપૂર્વક વિચાર કરવાની નિરાંત ન પણ માંપડી હોય.

બીજી બાજુ જૈન સમાજનો પણ એ દોષ કદપી શકાય છે કે જૈન સમાજ આજે મુખ્યત્વે વ્યાપારી કોમ હોઈ નેમજ એ કેવળ ક્રિયાકાંડી પદ બન્યો હોઈ જ્ઞાનશુધ્ધા એની નામગેય બની ગઈ છે અને એથી એણે વિદ્વાનોને આવળ ગળે ઉતારવા જેટલું પ્રતિભાપૂર્ણ જ્ઞાનબળ કે આદિત્ય-બળ નાખવું નથી. જે કંઈ વિરોધ થયો છે એ કેવળ પરંપરાગત વિચારધારાને પ્રતિકૂળ માંમાદાર જેવા અસહ્ય ને અદુશિદ્ધર અસત્ય પ્રહારને અંગે થયો છે. નહિ કે શાસ્ત્ર, સમાજ, પરંપરા. દેશ, મંદિરતિ તથા ચાલુ યુગને પ્રતિકૂળ એ એક ભૂલભરેલો વિચાર છે અને તેથી દેશ, સમાજ તથા મંદિરતિને એ ભારે હાનિકારક છે એમ સમજીને.

આટલા પ્રાથમિક ભૂમિકા તરફ ધ્યાન દેવા પછી ભારે એટલું જણાવવું પડે છે કે અગ્રે પણ પરંપરામાં

આ કાન્તે એમણે ૩૦ વર્ષની વયે મદ્યાભિનિષ્ક્રમણ કર્યું અને જગતના જીવોના દુઃખો કેમ મટે એના હિંસા વિચારમાં એ ઊતરી ગયા. એ ચિંતનને પગિણામે એમણે લેયું કે ' જીવો જીવમ્ય જીવનમ ' છવ છવ પર જ નભે છે અને એથી એ અન્યતું મુખ લૂંટીને જ મુખ મેળવી શકે છે એ અર્થે એને અન્ય જીવોની હિંસા પણ કરવી પડે છે. આમ જગતમાં ' जिसकी लाठी उसकी मेंस ' - નો જ ન્યાય પ્રવર્તે તો હાથ નિર્જળ તો પીડાય છે, પણ પીડક પણ સામેથી ઊડતા એવા જ પ્રત્યાધાતના જવાબને કારણે ભય મેવતો અશ્રાંતિ ભોગવ્યા કરે છે આમ પીડિત અને પીડક બન્ને ત્રસ્ત હોઈ એમને મુખ મહોંચાડવાના વિચાર- માથી મદ્યાવીરને અહિંસાનો દિવ્ય મંત્ર લાધ્યો હતો. પણ એના અમલ માટે લેયું કે ' कामोन्मुग सो भस्मोन्मुग ' કર્મગૂરવીર હોય છે તે જ મર્મશૂનવીર બની શકે છે. કારણ કે મુખશીલિયા પ્રકૃતિનો નિર્જળ માનવ સદેજે જ ભોગમુખ તરફ ટળી પડે છે અને તેથી દિલમાં અદિંમાધર્મ હોવા છતાંય એ મુખ અર્થે અન્યતું મુખ લૂંટવા ને એ રીતે હિંસાકૃત્ય કરવા તરફ એંચાઈ ભાય છે. આ માટે એમણે મુખની લાલચમાં ન દેસાવા મનને મંચનમાં રાખવાની જરૂર લેઈ અને એ અર્થે કઠોર જીવનના અધ્યાત્મ પાડવા તપસ્યાર્થની એસણ પર જીવનને ઘડવું શરૂ કર્યું.

મહાલિનિઞ્કમણુ કાળથી તે જ્ઞાનપ્રાપ્તિના :
 સુધી આ કારણે એમણે જગતના ઇતિહાસમાય કા
 નોંધાયેલી એવી ઘોર તપશ્ચર્યાઓ આદરી હતી અને
 અંગે નિર્જન વન-પહાડો, ગુફાઓ, શ્મશાનો તથા ।
 પ્રદેશોમાં પણ એકલા ફરી ચિંતન-સમાધિ કરવા
 માનવ કે ભૂત-પ્રાણીકૃત અનેક ઉચ્ચ પીડાઓ પણ
 સામ્યથી સહી હતી, જેના પરિણામે એમને સત્યનો પ્ર
 થઈ હતી. સ્વયં બુદ્ધે પણ આ કારણે એમને દીર્ઘતા
 કહી ગિરદાવ્યા હતા.

તો કોઈએ યમ નામ આપી જેમના તેમ સ્વીકારી લીધાં છે
 આમ એ કાળમાં અદિંસામર્તિ મહાવીરે પંચમહા-
 મતરૂપ ધર્મ આપી એ દ્વાગ જનસુધારણાનો એવો વિશ્લેષ
 જગળ્યો હતો કે અદિંસાની વિરાટ શક્તિના એ ધર્મ-
 હુકારે હિંસાયનો બંધ પડી ગયા. ઓઝોને ધર્મકાર્ય
 કરવાની પૂરી સ્વતંત્રતા લાખી રીન-દલિતોનો ઉદ્ધાર મયો.
 અને લોકશાપાને મહત્ત્વ માંપડયું તથા ભોગને સ્થાને ત્યાગ
 અને અપરિચ્છેદનો ખૂબ મદિમા વધ્યો. એના પગિણામે આજે
 ભોગશુભી જનતા પર પણ ત્યાગનો અદ્ભુત પ્રભાવ પડે
 છે. આમ જગતમા અદિંસા અને કરુણાનો, સમતા અને
 નમાનતાનો, ત્યાગ અને સંયમનો અર્થાત જીવનશૃદ્ધિનો
 જે નાદ એમણે પૂર્વમાં અંગ-બંગથી માંડી પશ્ચિમ મિંધુ-
 મીવીર સુધી ગજવેલો એથી મહાન નૃપતિઓ, દિગ્ગજ
 પંડિતો, ધનિક દ્રેષ્ટિઓ ઉપરાંત સામાન્ય આમજનતા
 પણ મર્ષ કાંચળી ઉતારે તેમ અંભાઓગોનો ત્યાગ કરી
 જીવનની સાધના અર્થે એમના ચરણે જીવન સમર્પિત
 કરવા લાગી હતી.

આમ એમણે દિગ્ગાને સ્થાને અદિંમા. વિલામને
 સ્થાને પ્રહાર્ય, બેદબાવ સામે સમાનતા, માસાદાને
 સ્થાને અસાદાર તથા પ્રમાદ માને કડક નિયંત્રિની સાધનાને
 વેગ આપ્યો હતો એ અંમે એ પુરુષ દેવા નમ્રત્ હતા
 એ મંબંધમાં પ્રજાચક્ષુ પંડિત સુખલાલજી તેમના 'દર્શન

और चिन्तन ' हिन्दी ग्रंथों में ' पार्श्वनाथकी विरासत ' नामना लेखकों ने १४ लगे छे छे ' पर जब मानवसुलभ दुर्बलता के कारण अवलंबविमर्शमें शिथिलता आई और परिग्रहविरति अर्थ में स्पष्टता करनेकी जरूरत मालूम हुई तब महावीरने अवलंबविमर्श को परिग्रहविरमणमें अलग स्वतंत्र यमरूपमें स्वीकार करके पाँच महाव्रतोंके भीष्म प्रतिज्ञा निर्गन्धों के लिये रखी और स्वयं उस प्रतिज्ञा-पालनके पुरस्कर्ता हुए । इतना ही नहीं, बल्कि क्षण क्षणके जीवनक्रममें बदलनेवाली मनोवृत्तियों के कारण होनेवाले मानसिक, वाचिक, कायिक दोष भी महावीरको निर्ग्रन्थ जीवनके लिये अवरुद्ध लगे, इससे उन्होंने निर्गन्ध जीवनमें सतत जागृति रखनेकी दृष्टिसे प्रतिज्ञमण धर्मको नियत स्थान दिया, जिससे कि प्रत्येक निर्ग्रन्थ साथ प्रातः अपने जीवनकी वृत्तियोंका निरीक्षण करे और लगे दोषोंकी आलोचना-पूर्वक आसदा दोषोंसे बचनेके लिये शुद्ध संस्कारको दृढ़ करे । महावीरकी जीवनचर्या और उनके उपदेशोंसे यह भली भाँति जान पड़ता है कि उन्होंने स्वीकृत प्रतिज्ञाकी शुद्धि और अन्तर्जागृति पर जितना भार दिया है, उतना अन्य चीजों पर नहीं । '

आम के पुरुषों के अध्यात्मिक प्रकाश देलावी जगन्नाथ के प्रथमी भोत्रीभावनाथी अदिमाना भंत्र गुरुजी जगन्नाथकी माधना अर्थे सतत अन्तर्जागृति अने शुद्धि पर सतत विचार लागे भक्तियों के सेवा पुरुषों के भावना अदि द्रव्यना प्रयत्न मर्मधारा अने अर्थोत्थ के

જે પુરુષે વીરહાક ગજવી અટી હજાર વર્ષ પૂર્વેના ભારતને એકવાર હલળલાવી મૂક્યું હતું. એ ભલે આજે પરિમિત ક્ષેત્ર પૂરતા જ પ્રસિદ્ધ રહ્યા હોય, પણ એમણે શીખવેલા અહિંસા, સ્યાદાદ (અન્યના દુષ્ટિબિંદુને અમજવાની ઉદારતા અને એ કારણે સત્યાભિમુખ વિદોષી વિચારને સાંધવાના કળા) અને અપરિશ્વદ જેવા સિદ્ધાંતો, જેમને એમણે ચરમ મીમા સુધી વિકસાવ્યા હતા એ તરફ આજનું તરત જગત આશાની મીટ માંડી રતું છે. ભલે એ તરવો જૈન ઢાળે હળેલા ન હોય પણ આજના યુગને અનુરૂપ ઢાળે હળેલા હોય. તેથી એની કિમત-મહત્તા કંઈ ઓછી થતી નથી. ઉલટું જાણે વિશ્વયુદ્ધો પછી તો એ તરવો આજે જગમાન્ય બનવા લાગ્યાં છે. જો કે આજે કુદકે ને જીમકે વધતા વિજાને મળેલી મુખમગવડોને કારણે જનતા ભોગ તરફ ધર્મી ગદી છે, પણ વહેલી કે મોટી યાત્રીને ભોગ-ન્યાયના-માદાર્પના અર્પાત અપરિશ્વદના માર્ગે આવ્યા સિવાય એનો છટકો જ નથી અને ત્યાંજુમી જગતમા કદી શાંતિ ઊતરવાની પણ નથી કારણ કે પરિશ્વદ એ જ સર્વ પાપેશનું, કલોદેશનું મગ છે. આમ આજના વિશ્વને આ ત્રણ મહાવીરી સિદ્ધાંતો અપનાવ્યા વિના કોઈ આદોષાદો ન હોઈ જન-અમદોની જેમ પાદવિદાન કરી વિનોબાજી આમેગામ ધૂમી ગયા છે અને એ રીતે જન-શાંતિ અર્થે ત્યાગનો પાયો નાખી ગયા છે. આમ મહાવીરનું મહત્ત્વ જનજન્ય પર

નિર્ભર નથી, પણ એમનાં વિશ્વકલ્યાણકારી તત્ત્વોની તાકાત પર નિર્ભર છે.

પણ દુર્ભાગ્યની વાત છે કે સત્ય. સત્યના બળ પર નહીં, પણ મોટે ભાગે સંખ્યાને કારણે જ પૂજતું રહ્યું છે, જેથી સત્યની ઓથે અર્ધસત્યો કે અસત્યો પણ પૂજાતા રહ્યાં છે.

કરોડોની સંખ્યા હોવાને કારણે અન્યનો ઊઠેલો અવાજ ભારતસરકારના કાન ઉઘાડી નાખે છે, પણ વેરણછેરણ અતિઅલ્પ સંખ્યાને કારણે જૈન સમાજનો અવાજ માથો હોવા છતાં એટલે સુધી પહોંચી શકતો નથી. એટલું જ નહીં, પણ આદરણીય અને પ્રસિદ્ધ ગણાતી સંસ્થાના મુખપત્રો તો ઉપરથી સમગ્ર જૈનેતર સંસ્થાઓને ‘સત્ય અને સંશોધન’ ના નામે જૈનસમાજના વિરોધનો પ્રતીકાર કરવા પણ ઉશ્કેરે છે એ બતાવે છે કે જગત હમેશા મંખ્યા અને મત્તાને જ નમતું-પૂજતું આવ્યું છે.

પણ એથીયે વધારે દુખની વાત તો એ છે કે અમારા પૃથ્વી મુનિવરો નાની અને નમાડી વાતો જેવા કોઈ બીજા જ તર ગોમા રાચી રહ્યા છે ધનિકોને અર્થપ્રાપ્તિ વિના બીજામાં રમ નથી શાસ્ત્રજ્ઞ પંડિતોનું સમાજમાં સ્થાન નથી અને છે એ પણ ચૂપ છે અને નામાન્ય જનતા તો ગુવનવિગ્રહમાં જ એવી અટવાયેલી છે કે આ બાબતનું

એને કશું જ જ્ઞાન નથી. ત્યાં સત્યબક્ષ એકલદોષલ
મુનિઓ કે ગણ્યાગાંઠ્યા ગૃહસ્થોના દિલમાં સત્ય પર થયેલા
પ્રહાર અંગે જે દર્દભરી વેદના છે એથી એમની સ્થિતિ
એવી છે કે હૃદય રો ઉઠતા દે, પરંતુ હમ કિસકે પાસ
જાકર રોએ ? હમારા રોના મી મુનનેવાલા કોઈ નહીં : ફિર
હમ હમારે દિલકી વેદનાએ કિમે વતાએ ?

આથી મહાભારતકાન્તા શબ્દોમાં સદૃજ દેશકાર માથે

“ ઉર્જ્યાદૃર્વિરોમ્યેષ ન ચ કલ્પિત શૃણોતિ મે ”

હાથ જિંઘા કરીને પોકારું છું કે અમે કઈ બીજા માગતા
નથી, પણ અમારી વાતો માળખે, દલીલો વિચારો, પણ
જ્ઞાન એકતરફી પૂત્ય પુરુષો પર આશેષો કરી અન્યાયને
વેગ ન આપો. કોઈ એમ કહે છે કે આવા વિરોધોને વશ
થવાય નો જગતમાં પંડિતોને માટે સત્ય અને અંશોપનનો
નાર્જન બંધ થઈ જાય. પણ બહા એટલું તો વિચારો કે
એ જ ધર્માનંદ કૌશાલીશ્વરે ગીતાના નિષ્કામ કર્મયોગ
અને કુળધર્મના નત્વગાન પર ગીતાબાજીને સંકેતે ન
મમે એવી આકરી આલોચના કરેલી તેમજ અંશોપનની
દૃષ્ટિએ ગીતાનો અનાદ્યોગ ચોથા ભૂકનો નિદ્ર કહેલો એ
એનાના ‘હિંદી સંસ્કૃતિ અને અદિમ’ પ્રસ્તાવને બલબત.
મત્સના આરાધકો ગણાવનારાઓમાંથી કોઈ પણ ૧૦-૧૦
વર્ષ સુધી છાપવાનો હિંમત નહોતો કરી શક્ય. અને ઉપરથી

એમને જાણીતા ઉદ્યોગપતિ તરફથી-સાંભળવા પ્રમાણે-મળતો દરમાથો પણ બંધ કરવામાં આવ્યો હતો, ત્યારે 'સત્ય અને સંશોધન' ના પક્ષકારોમાંથી કોઈએ એમને મદદ કે સાથ નહોતો આપ્યો. એ જ બતાવે છે કે સત્યની આરાધનાની કોઈને નથી પડી પણ સત્યને નામે સંખ્યાબળની શક્તિની જ આરાધના કરવા તરફ આપણે મોટે ભાગે ઝૂકેલા રહ્યા છીએ, એમ સહેજે જણાઈ આવે છે

આજના ભારતને બુદ્ધના મમલાવના ઉપદેશોની જરૂર હોઈ ભારતસરકાર એમાં પૂરો રસ લઈ રહી છે ને એ ખાતર એ લાગોનો ખર્ચ પણ ઉઠાવી રહી છે ન્યાય-દૃષ્ટિએ ભગવાન મહાવીર જે બુદ્ધના જીવનકાર્યમાં પૂરા ભાગીદાર હતા એમને ઓળખ્યા વિના બુદ્ધને પણ પૂરા ન ઓળખી શકાય, તેમજ એ રીતે બુદ્ધને સમજ્યા વિના મહાવીરને પણ પૂરા ન સમજી શકાય. કારણ કે છેવટે તો ગંગા-યમુનાની જેમ એ બન્ને વિચારધારાઓએ માથે મળીને જ શ્રમગ્રમંસ્કૃતિરૂપે જગતને નવપ્રકાશ આપ્યો છે. અને આજના તપ્ત-વ્રસ્ત જગતને પણ શાંતિ-મુખતી વાવી એમના અદ્વિંસા અને અપરિગ્રહ, સ્યાદાદ અને સમાનતા તથા નંયમ અને મદાચારના સિદ્ધાંતોના પાલન દ્વારા જ પ્રાપ્ત થઈ શકે તેમ છે

આમ બન્નેનું જીવનનિર્ણય નરણું હતું. જીવનશુદ્ધિ

માટે બન્નેનો સરખો જ આચાર હતો. જો કે અહિં ત્રા-અપરિ-
 શ્વ અને ત્યાગમા મદાવીર ખૂબ આગળ નીકળી ગયેલા
 હતા, છતાં બન્ને સરખા જ આમજનતાના શુરુ હતા. આજ
 બુદ્ધ સામાન્ય જનતાને સદાચાર અને નીતિનો આદેશ ધર્મે
 આપી ધર્મમાર્ગે અગ્રવવા પર વિશેષ ભાર મૂક્યો હતો.
 ત્યારે મદાવીરે એવા પદો વળેલા સાધકો માટે વધ-ત્યાગતે
 કઠિન માર્ગ આંકી આપી એમને નિર્વાણ સુધી પહોંચાડી
 દેવામાં જ છુવતની સકળતા માની હતી. મનસુખ કે મદાવીરના
 માર્ગને વેગ આપનાર બુદ્ધ હતા અને બુદ્ધના માર્ગને
 કિતન શિખરે પહોંચાડનાર મદાવીર હતા. એનો અર્થ
 એ નથી કે બન્નેમાં બન્ને પ્રકારના માધકો નહોતા. પણ
 એમની પ્રધાન દૃષ્ટિ આ હતી આમ બન્ને એકબીજાના
 પૂરક હતા. પ્રતિરૂપધર્મોનો નહીં. માનવ છુવતની બિન બિન
 ક્ષાને ધ્યાનમાં રાખીને જ એમણે પોતપોતાના આચાર-
 નિયમોની ગાંઠવણી કરી હતી. એથી બુદ્ધ એ કાળમાં પ્રચલિત
 ૩૬૩ મનપ્રમોની નકવાદ-જાતમાથી બચાવવા હરેક
 પક્ષે મુદ્ધ પ્રશ્નોને અબ્યાકૃત (કહા ન શકાય તેવા) કહી રીપા
 કે. જ્યાં મદાવીરે વિશ્વનું અનિમ ગદસ્ય મુંડે જાણવાની
 અશુદ્ધ ક્ષાએ ડાળી નિરાશ્વર્યુત્તિને સતોષવા બધા જ મુદ્ધ
 પ્રશ્નોના ખુલાસા આપ્યા કે તેમજ બુદ્ધનો અનાનવાદ પણ
 એક માત્ર જ્ઞાનની માન્યતાની પ્રતિક્ષિતનું પરિણામ હતું,
 એથી એમાં નિર્વાણ સ્વરૂપે ૬ ખતાશ-બુદ્ધને જન્મ

છે, ન્યારે મહાવીરના શાસનમાં આત્માનું અસ્તિત્વ પ્રાપ્તિ હોઈ આત્માની પરમ નૈર્મલ્યની પ્રાપ્તિ એ જ નિર્વાણ છે એકે સ્ત્રીબતિના આત્મવિકાસ માટે સ્વતંત્રતા આપવાની પહેલ કરી એ યુગમાં ભારે નૈતિક હિંમત બતાવી હતી તો બીજાએ વર્ણાશ્રમવિરોધી મોરચો ઊભો કરવા માટે કંઈ જોઈ ગાળો ખાધો નથી.

આમ બન્નેના જીવનનો અભ્યાસ કરતાં જણાઈ આવે છે કે એમના આચાર—વિચારોમાં જે કંઈ ભેદ—મર્યાદા જણાય છે એનું કારણ માનવકક્ષાના ભિન્ન ભિન્ન ધરોને નજરમાં રાખી કરેલું કાર્ય છે. આમ છતાં બુદ્ધનો માર્ગ સરલ હોઈ એ આપક પ્રસિદ્ધિ પામ્યો છે, ન્યારે કઠિન સાધનામાર્ગને અંગે મહાવીર અમુક અજિતઓ કે વર્ગ પૂરતા જ મર્યાદિત ગયા છે. આમ છતાં એમણે શીખવેલા તત્ત્વો આજે જે રીતે જગમાન્ય થવા લાગ્યાં છે એ જ એમની વિરાટતાનાં સ્ત્રયક છે બલે પૃથ્વી એ નામથી જગતને અજાણ રહ્યા હોય મહાવીરને મમજવા માટે આટલું કહી હવે આપણે એમના માંસાદારના વિવાદાત્મક પ્રશ્નની ચર્ચા કરીએ.

મહાવીરના માસાદારસંગ ધી વાધાવાળો જે પાઠ ભગવતી મુત્રના શતક ૧૫ માં આપવામાં આવ્યો છે તેના અર્થ નૈનપરંપરાનુસાર મૂળથી જ વનરૂપનિવાચક કળો કાળનાં આવ્યો છે, ન્યારે આજના પંડિતો વનરૂપનિવાચક

અર્થ બૂલાઈ જવાના કારણે એનાં એકતરફી માંસાદાર અર્થ
પટાવવા લાગ્યા છે એથી પ્રથમ આપણે જે કારણે આ
પ્રસંગવાળી ઘટના બની એના મૂળમાં જઈએ અને તો જ
એનો મત્યનિર્ણય કરવાની આપણને ભૂમિકા હાથ લાગે.

બગવાનના પ્રથમ ગ્રિપ્સ બનેલ અને પાછળથી પ્રબલ
પ્રતિસ્પર્ધી તરીકે આજીવક પથના બનેલા નેતા મંગલીપુત્ર
ગોશાલકનું શ્રાવસ્તીમાં ચાતુર્માસ હતું બગવાનનું ચાતુર્માસ
પણ ત્યાં જ હતું. એથી સ્પર્ધા છે કે બન્ને સંધાના તત્ત્વ
સિદ્ધાંતોની ચર્ચાના પ્રસંગો ઊભા થાય જ. પાત્ર એમાંથી વાત
આગળ વધી ને તેથી કોપાયમાન થયેલા ગોશાલકે બગવાનની
કબજે આવી જણાવ્યું કે 'ટે મહાશ્વભલુ' તું મને તારા
શિષ્ય તરીકે ઓળખાવી મારું અપમાન કરે છે તો જા.
મારા તપસેજના પ્રભાવથી તું છ મહિનામાં જ બીમાર પડી
મરણ પામીશ !' બગવાને તેને સમજાવ્યો કે 'તું હવે એક જ
અઠવાડિયું જીવતો રહેવાનો છે છતાં અસત્ય બાપલું કરી
આ માટે તને ન ઓળતું અપમાનિતનું કરે છે?' આ ઘટના
પાછી ગોશાલકે તે અઠવાડિયામાં જ મૃત્યુ પામ્યો, ત્યાં
બગવાન તો એ પાછી ૧૬ વર્ષ મુખી ધર્મપ્રચાર કરતા જીવતા
રહ્યા હતા. છતાં ત્યાંથી છ મહિનાની નાંદગી તો એમણે
જોગવી જ.

બગવાનને પિત્તજ્વર લગ્ય પડ્યો હતો તથા લોહીના
સ્પર્શ પણ થયા હતા હતા. શરીર એવી જબ ન ખાઈ મધુ

હતું. છતાં કેઈ પણ જાતની ઔષધિ લેવાનું ત્યારે એમણે ઉચિત નહોતું માન્યું. આમ બીમારી એટલી ઝૂંધી રહી હતી કે એકવાર તો અફવા પણ બિઠેલી કે જાતપુત્રનું નિર્વાણ થયું.

ભગવાનની આ દશા જોઈને ત્યાંથી પાછા ફરતાં નગર-વાસીઓ આપસઆપસમાં વાતો કરતા હતા કે ભગવાનનું શરીર હવે ક્ષીણ થઈ રહ્યું છે. કદાચ ગોશાલકે ભાખેલી ભવિષ્યવાણી સાચી પણ પડે.

મેઢિય ગામના બહાર સાલકોઠક ચૈત્યની પાસે રહેલા માલુકાકચ્છમાં ધ્યાન ધરતા ભગવાનના શિષ્ય સિંહ અણુગારે આ વાત માંભળી. એથી એનું ધ્યાન તૂટી ગયું અને પોતાના ગુરુને દેહાન્ત થશે તો સંસાર એમના માટે શું કહેશે ? આવા વિચારથી ખિન્ન બન્યાને એ ભગવાન પામે આવવા નીકળ્યો પણ આ વિચારથી લાગણીવશ બની એ રસ્તામાં જ ઘસકે-ઘસકે રહી પડ્યો અને જમીન પર ઢળી પડ્યો. આગળ જવાની શક્તિ જ એ એથી ખાઈ બેઠો હતો. આથી ભગવાને આ વાત જાણી એ સિંહ અણુગારને પોતાની પાસે બોલાવી લાવવા પોતાના શિષ્યોને મોકલ્યા.

ત્યારે સિંહમુનિ ભગવાન પામે આવ્યો ત્યારે ભગવાને એને માંવન આપી જણાવ્યું કે ‘વત્સ ! મારા માટે તું ૨૨ નર્ગો ૮૬ તો હવુ ૧૬ વર્ષ સુધી જીવતો રહેવાનો છું.

માટે ખેદ ન કરીશ' ત્યારે સિંદ્ધ મુનિએ જવાબ વાળ્યો કે
 'ભગવાન, આપનું વચન સત્ય છે, પણ આપનું શરીર
 પ્રતિદિન ધીજી જતી રતું છે એ જોઈ અમને વ્યાકુળતા
 થાય એ સદજ છે. તો પ્રભો આપ કંઈ ઔષધિ ન લે?'
 આ બીજારી હતાવવાનો કોઈ ઉપાય તો આપે કરવો જ
 જોઈએ તેથી જો આપ કંઈ ઔષધ લેવાનું શરૂ કરો તો
 અમને કંઈક નિરાંત થાય.'

ભગવાને કહ્યું કે 'વત્સ ! જો નાગી એવી જ ઇચ્છા છે
 તો તું મેંદિયગ્રામમાં ગૃહસ્થપત્ની દેવતીને ઘડે જા. એને
 પેર ફાળું અને બીજેશમાંથી બનાવેલા એ ઔષધિઓ છે.
 એમાં પહેલી મારા માટે બનાવવામાં આવી છે એનું મારે
 કામ નથી, પણ બીજી જે દેવતીએ અન્ય કારણે બનાવી
 છે એ આ રોગની નિવૃત્તિ માટે ઉપયોગી છે. તો તું એ લઈ
 આવ.' ભગવાનની આજ્ઞા મનાયી સિંદ્ધ દેવતીને ત્યાં ગયો
 અને બીજી ઔષધિ વડોદરા લાવ્યો. એના મેવનથી ભગવાનનો
 આધિ દૂર થયો ને ભગવાનનું શરીર ફરી તેજસ્વી અને
 આદિભવાન બની ગયું.

મૂળ મૂલમાં આ વાત્તાઓ પાઠ આ પ્રમાણે છે—

“મમ્મ જ દેવતોય માહાયનિજીય મમ્મ અદ્વૈય દુષ્ટે કાલોય-
 મર્તિરા હવરમણિયા મેદિ નો મદો. મનિય તે મન્ને પરિયા
 નિઃ મજ્જામ્કટન કુષ્પવુદ્મસવ. સમ્મહરમિ. વપ્પનં મ્મો.”

આનો મંસ્કૃતમાં અર્થ આ પ્રમાણે—

મદર્થે હે કુષ્માન્ડલશરીરે ઉપસ્કૃતે, ન તાભ્યાં પ્રયોજનમ્।
તથા ડગ્યદસ્તિ તદ્ગૃહે પરિવાસિત માર્જારાભિધાનમ્।
વાયોર્નિવૃત્તિકારક કુર્કુટમાંસકં વ્રીજપૂરકકટાહમિત્યર્થઃ।
તદાહર । તેન ન પ્રયોજનમિતિ ।

અર્થાત્ તેનું નગરમાં જા અને દેવતી નામની ગૃહસ્થપત્નીએ
મારા માટે બે કોળાનાં ફળો મંસ્કાર કરીને તૈયાર કર્યાં છે
એનું મારે પ્રયોજન નથી, પરંતુ તેના ઘરમા માળીફ નામના
વાયુની નિવૃત્તિ કરવાવાળો અથવા વનસ્પતિવિશેષથી લાવિત
બીજોરા ફળનો ગર્ભ છે તે લઈ આવ. તેનું મારે પ્રયોજન છે.

ધર્માન્દ કૌશાબીજ તથા ગોપાળદાસજી પટેલે આનો
અર્થ આ પ્રમાણે કર્યો છે ‘ ત્યાં દેવતી ગૃહપત્નીએ મારા
માટે બે કબૂતર રાંધીને તૈયાર કરેલાં છે તેનું મારે કામ
નથી, પણ ગર્ભ કાલે બિલાડાએ મારેલા ફૂકડાનું માંસ તેણે
તૈયાર કર્યું છે તે મારે માટે લઈ આવ. ’ (ભગવતીમાઝ
પાનું ૩૦૦)

આ પાઠની અંદર જે શબ્દોના વાંધા પડતા અર્થો છે તે
દ્વિઅર્થો શબ્દો આ બે વાક્યોમાં કુલ છ છે જે આ
પ્રમાણે છે—

કવોચ. મરીરા, મજાર, કટપ, કુર્કુટ. મંસ.

અને તેના બન્ને અર્થો નાથે પ્રમાણે છે—

કવોય = કવોત કબૂતર તેમજ કુખમાં કુળ-બુટું કોણ
 સરોત. = શરીર પ્રાણીનું શરીર તેમજ વનસ્પતિનું શરીર
 વનસ્પતિનું શરીર એટલે વનસ્પતિની છાલ, પત્ર,
 ફૂલ, મળમહિત ગર્ભ.

મજ્જાર = માર્જાર બિલાટી તેમજ બોંયકોણું તથા 'માર્જાર'
 નામનો વાયુ.

કટ્થ = કૃત સંસ્કૃત કટ્થું. બાવના ત્રીપેતું.

કુક્કુદ = કુર્કુટ કુકટો તેમજ બીજોડું.

મંત = માંસ માંસ અથવા કુળનો ગર્ભ

આ તથા આના જેવા મેંકટો શબ્દો બહુ સના કાળથી
 વપરાતા આવ્યા છે. જેના પુનરાકરણે 'વેદશબ્દસિધ્ધિ,'
 'રાજ્યદક્ષિણ,' 'ભાવપ્રકાશ,' 'સુશ્રુતસંદિપ્તા,' 'સાલિશ્રામ
 નિર્ણય,' 'બ્રહ્મનિર્ણય' આદિ વેદક ગ્રંથોમાં તથા પ્રજાપતા
 મુનિનામના લેખ આગમ ગ્રંથોમાં વનસ્પતિવાચક અને પ્રાણી-
 વાચક એમ બન્ને અર્થવાળાં મેંકટો ચીજોનાં નામ અર્થ
 અને ગમનગતી માથે સ્પષ્ટ રીતે આપવામાં આવેલાં છે, જે
 વિશે આજ સુધીમાં આ પદોનાં કેટલીયે વાર પુસ્તિકાઓ,
 લેખો તથા નિબંધોએ લખાણ વાળવામાં આવ્યાં છે એટલે
 સર્વિધ વિષયને દૂરી ન ચર્ચતાં એમાંથી કંઈ કંઈ અર્થ
 વધુ અંધજેસુતા મળી શકે તેમ છે એ જ વિચારવાનું હતું.
 અને જે માટે આપણે ત્રીજા પ્રકારે પણ મેંકટીનું, જેમાં

વાચકોને પણ ખાત્રી થશે કે પંડિતોના હાથે કેવી મોટી ભૂલ થઈ ગઈ છે ! આપણે હવે એમાંથી ઉપસ્થિત થતા મુદ્દાઓ વિચારીએ.

(૧) પ્રથમ તો હુએ કવોયસરીરા એટલે ‘ જે કબૂતરોનાં શરીરો’ એમ અર્થ કરવામા આવ્યો છે, તો પાંખો, હાડી, ચામડી વિ. સાથે જ શરીર કહેવાય તો શું એ બધા ભાગો ભૂંછ કે રાંધી શકાય ખરા ? માંસાહારી લોકો એ ભાગો વાપરતા નથી, વાપરી પણ ન શકાય. એટલે કવોયસરીરા નો અર્થ કુખાંડક (ભૂરું કોણું) ગણીએ તો એના ગર્ભ ઉપરાત છાલ, ખીજ વિ. સાથે એ કોળાનું શરીર ગણાય જે સહેજે ભૂંછ-રાંધી શકાય છે. આથી ‘જે કબૂતરોના શરીર’ એમ અર્થ કરવા કરતા ‘ જે કોળા’ અર્થ વધુ બંધબેસતો થઈ શકે છે

(૨) તે જ રીતે નારિયાસિંગ નો અર્થ ‘અધિક જૂનું’ કરે પાક અર્થ સાથે બંધ બેસાડવો જોઈએ. પંડિતોએ એનો અર્થ ‘વાર્મી’ કર્યો છે, પણ અહીં જૂનું એ અર્થ લેવાનો અને એ પાકને બરાબર સંગત થઈ શકે કારણ કે એ ઘણો વખત રહી શકે છે.

(૩) એ જ પ્રમાણે મંસપ શબ્દનો અર્થ પાવુ અહીં પા ધરે છે

(૪) પણ એ બધાય કરતાં આશ્રયની વાત તો એ છે કે પંડિતોએ માર્ગારૂઢ નો અર્થ બિલાડાને મારેલું એવો કર્યો છે, જે સમજાતો જ નથી કડખ નું સંસ્કૃત રૂઢ થાય છે રૂઢ નો અર્થ કરેલું, સંસ્કૃત કરેલું એટલે બાપના દીધેલું એવો થઈ શકે, પણ 'મારેલું' એવો અર્થ એમણે કેવી રીતે ઉપજાવી કાઢ્યો હશે ? મારે, 'જે કબૂતરાનાં શરીર રાધ્યા છે એની મારે જરૂર નથી, પણ બિલાડાએ મારેલા કુકડાનું વાગી માસ લઈ આવ' એ અર્થ કરતાં 'જે કોળાનો પાક તૈયાર કર્યો છે એની મારે જરૂર નથી, પણ કોળાની બાપના આપેલો ભીંજેરાનો કંઈક નૂનો એવો પાક તૈયાર કર્યો છે એ નું લઈ આવ' એ જ અર્થ પૂરેપૂરો પડી શકે છે પણ એ પંડિતો શાન્દિક ચર્ચામાં ઊતરી પોતે કયેલો અર્થ જ માંચા છે એ પર આગલી હોય તો આપણે સામે પુગવામાં અન્ય પ્રમાણે પૂરા પાડવા ભેઈએ, જેથી પંડિતાને ફરી વિચાર કરવાની તક મળે.

(૫) બીજો મુદ્દો પણ એક વિચારવા જેવો છે. તે એ છે કે જે રૂઢની અર્થાત્ત પરમંસુખ દની ને કબૂતરા મળે મળી ? કારણ કે જ્યાં જગ-વનરુપિ જેવા એકેદ્રિય છત્રીને વિગાધના (પીડ) ખોલવાણો એ પણ પાપકર્મ મનાયું તે આ તે પંડેદ્રિય છત્રીને વિગાધ કરે કે કયારે એ મળી શકાય તેવી વાત છે કે મનુષ્ય કે દંડે,

વિવેક નહીં હોય. પણ એ ઘડ્યા બક્ષિ તો હોય છે. કલકત્તાના શાલીમંદિરમાં મેં જોયું હતું કે અનેક બક્ષો મંદિરને પ્રદક્ષિણ કરતાં કરતાં એની તીપાલે માથું અડતી 'ઓ-ગા, ઓ-મા.' કહેતાં કહેતા મળમળા થઈ જતા, જેથી મેં માનેલું કે હિસાની માંબહેલી વાતો ખોટી હશે. પણ ત્યાં જીજી દિવસે સવારે જોયું તો હું આભો જ બની ગયો. એ જ પરિતો-બક્ષો બક્ષાની પૂજા કરી એની કનક કરતા અને પાંચી એના લોહીથી એકલા થયેલા દર્શનાર્થીઓને કપાળે તિલક કરી પ્રસાદની વટોગળી કરતા. આમ બક્ષિ હોવા છતાં એમાં વિવેક કે સાધનશુદ્ધિ ન હોઈ એવું કર્મ જોત-દષ્ટિએ મહાપાપ કર્મ મનાયું છે જેથી દેવની દેવી દિંસા કહે કે કરાવે એ કહિયે સંબધી ન શકે. જેથી કવોત મો અર્થે કોણું જ રાવો વટે મે.

- ૧) છતાં માની કાઠએ કે પરિતોએ તારવેલો અર્થ જ આપ્યો છે, પણ હું પરિતોને તથા એમના વિગતના પદ્મપાની બાઈઓને જાણું છું કે ત્યાં સમાપન ૧૭-૧૭ માસથી પિત્તલવદથી પીડાના દના, લોહીના આઘાત વગેરે દના અને સરીર ખૂબ નાજીય ગયું હતું એવો પરિસ્થિતિના મારમ જોતું કુટુંબનું માંમ હોવાનું હતી માંબહેલ કહે કે પ્રત્યેક પણ એવી સલાહ ન આપે કમળ કે એ એવું નો સમજતો જ હોવો એવું છે ત્યાં લોહીના આઘાત

થતા હોય ત્યાં તો એ મૃત્યુને જ નોતરવા જેવું ગણાય. મેં કેટલાય હકીમોને પૂછીને ખાત્રી કરી છે. એ બધાનું કહેવું હતું કે ‘ન્યાં આખર જેવી સ્થિતિ હોય, ઝાડા ચાલુ હોય ત્યાં એ પચે જ નહીં, એથી ઊલટા ઝાડા વધે અને દહીં ખુદાના દરબારમાં જ જલદી પહોંચી જાય’

પણ અમારા મુરબ્બી પંડિતોનું આવી સીધી-સાદી વાત સમજવા તરફ ધ્યાન કેમ નહીં ગયું હોય? અરે! એમણે કોઈ વૈદ-ડોક્ટરને પૂછવાની જો દરકાર કરી હોત તો ભગવાને ફૂકડાનું માસ લીધેલું એવી વાત કરતા એ જરૂર ખમચાત પણ એમણે આરોગ્યની સીધી-સાદી વાત સમજવા તરફ લક્ષ જ આપ્યું જણાતું નથી નહિ તો નવો અર્થ આપવાના ઉત્સાહમાં મમાજને ખગભગાવી નાખનારો આવો ઘડાકો કરતાં પહેલા એ દશ વખત વિચાર કરત બીજી બાજુ માતુલિંગસ્ય વાતજિત્ વૃદ્ધન મધુરં માસ પિત્તહરં ગુરુ (વાઘ્મદ) એ મુજબ બીજોરાનો ગર્ભ વાત-પિત્તશામક હોઈ પિત્તજ્વર, ઝાડા વિ. માટે અકમીર ઉપાય છે એ તો આજનો સામાન્ય માનવી પણ જાણે છે અતઃ અહીં બીજોરા-પાક અર્થ જ ગ્રાહ્ય છે. એ પણ યાદ રહે કે બીજોરાના ગર્ભ માટે વાગનદુઃ અહીં માંસ શબ્દ વાપર્યો છે

- (૭) એક બીજી વાત પણ વિચારણીય છે અને તે એ કે જગતમાં જે જે મદાન બચિતઓએ જગતને ઘડવાનો

અક્ષત્ત કૃષ્ણે છે એ પોતાની જીવનનિષ્ઠા-નિદાન પર
અત્યંત આશ્રયી હોય છે અને તો જ એ અજ્ઞાનતાના
ગાઠ અરણ્યમાં પ્રકાશનો નવો ચીલો પાડી બહુ માર્ગ
નિર્માણ કરી શકે છે જોટલી ધ્યેયનિષ્ઠા-નિદાનની
જાગૃત્વથીનો આશ્રય તો જ હોય છે તેટલા પ્રમાણમાં જ
એનાં મૂળ કાંઈ જિનરે છે. ૧૯૨૧ ની અસહ્યમતા
વડત્ત વેળા દેશના નામાંકિત પુરુષોએ માધીજીને કાલ-
નુરત અસ્પૃશ્યતાનિવારણનો પ્રશ્ન તરીકે ઉઠાવ્યો અને
એ રીતે વિશાળ હિંદુ આમજનતાને તરીકે જાણવા
જન સમજાવેલા, પણ એમણે પેતાના નિદાનને મોજા
ન પાડ્યો એ એ મોજા પરમા દોષ તો જે તપ-
નિર્માણ એ કરી શક્યા છે એમાં એ સફળ ન થઈ શક્યા
હતા, પણ આપણે જોઈએ છીએ કે એ એમાં તમજામ
મહાન થઈ શક્યા છે. જેમ માધીજી વિષે તેમ જગતને
વડતારી હરેક વિભૂતિઓ માટે પણ એમ જ હતાં શકાય
કે સિદ્ધાંતપાલતના આશ્રયથી જ એ કાંઈ મૂળ નાથી
શક્યા હતા. આ દષ્ટિએ તે પુરુષે અધિષ્ઠાના બહુ
માર્ગ નિર્માણ કર્યો છે એ પોતે જ આ માનાદાના
કેવળમત દિગ્ગજાર્થને પામે જતાં

૧) અને સર્વોત્તમ આશ્રયના પેન્થનની પણ જાત નથી.
અર્થ જનજાન પોતે જ (માનાદારના નમ્ર પ્રભાવે)
પેતાના શિષ્યને માંમે રાહોની કાવચાન કહે તે એમ

યજ્ઞમા આપણે આહુતિઓ આપવી પડશે એવા ભાવાર્થના વાક્યો વાપરવાને કારણે એમાં આવતા 'યજ્ઞ' અને 'આહુતિ' શબ્દ ઉપરથી ગાંધીજીને જૂની આંખે જોનારા ભવિષ્યમાં કેવો અન્યાય કરી બેસે ? તેમ 'કુકુટ' અને 'માંસ' શબ્દને કારણે મહાવીરની મૂળ જીવનદૃષ્ટિ સમન્વ્યા વિના-ધ્યાનમાં લીધા વિના એમને માંમાંડાર્ડ કહી દેવાની બારે ઉતાવળ થઈ ગઈ છે.

(૧૧) વિનોબાજી કહે છે કે 'શાસ્ત્રોમા તો શબ્દો હોય એનો અર્થ તો જીવનમા શોધવાનો હોય છે, એ કે કેવળ જડ શબ્દોને વળગી રહેવાથી વસ્તુતંત્ર નથી સમજી શકાતું. પણ એ માટે સંદર્ભો વિગ્યા જોઈએ, વિવેકબુદ્ધિનો ઉપયોગ કરવો જોઈએ તે મૂળ પરંપરાને પણ ધ્યાનમા રાખવી જોઈએ કાર કેટલાક શબ્દો યુગાનુસાર નવા નવા અર્થો પણ ધ કરતા હોય છે

‘શબ્દોના અર્થો જેમ વિકાસ પામતા રહે છે વિનાશ પણ પામે છે, તેમજ યુગે યુગે એ નવા નવા અર્થો પણ ધારણ કરે છે ક્યારેક એ બનીને પડ્યા પણ રહે છે’ એમ એ સંશોધક પ એ જ આપણને નથી શીખવ્યું શું ?

જન્ય પણ બનાવી શકાય છે એ તો હવે આપણા પ્રત્યક્ષ અનુભવની વાત છે આમ છતાં માસવાચક અર્થને ખ્યાલમાં રાખી મહાત્મા ગાંધીજી સૂપ વાપગતા તેમજ પંજાબમાં એમણે ફૂકડી (મકાઈ) ના ભોજનની મહેમાનગીરી પણ માણેલી એવાં વાક્યો જ્યારે ફૂકડીનો અર્થ મકાઈ થતો બંધ પડશે યા કદાચ ભૂલી જવાશે ત્યારે ભવિષ્યના પંડિતોને મહાત્મા ગાંધીજી માંસાહારી હતા એવું સિદ્ધ કરવામાં બહુ ઉપયોગી થઈ પડશે અને એ કદાચ એમના ‘મત્સ્યોદ્યોગ’ લેખનો પુરાવો રજૂ કરી સફળ પણ થાય. પણ આપણે તો નાણીએ છીએ કે એ કેવા ચુસ્ત વનસ્પત્યાહારી હતા.

(૧૩) આમ દ્વિઅર્થી શબ્દોને કારણે પરંપરા એક અથવા સ્વીકારતી આવી હોય છતાં પંડિતો બીજો અર્થ પણ કેમ સાચો ન હોઈ શકે એવો આગ્રહ છોડી શકતા ન હોય ત્યાં એને માટે ખુદ ભગવાન મહાવીરે પોતે ન ઘટસ્ફોટ કરી વસ્તુને સ્પષ્ટ કરી બતાવવાની એ કમોટી શીખવી છે કે જેથી બીજા વિકલ્પને સ્થાન ન રહે, અને તે છે ભગવાનનો મોમિલ પ્રાહ્વાન સાથે ને! સંવાદ, જે ભગવતી સૂત્ર નામના પાંચમા આગ્રહ પ્રથમાં શ્લોક ૧૮, ઉદ્વેશ ૧૦ માં નીચે પ્રમાણે આપવમાં આવ્યો છે.

જગવાન દશાષ્ટપુરુષો વિદેહ દેશ તરફ ગા'યા ન્ય ૨
 વચ્ચમાં વાણિજ્યગ્રામમાં મોમિલ નામના એક ધનિઃ
 પ્રાદાણુનો ભેટો થયો. મહાવારને આજ્યા વદાપ્તિ તેને
 વિચાર આજ્યો કે મારે જગવાનના જાનના પરીક્ષા
 લેવી, અને તે તે જાના જાણશે તો હું તેમને જ દન
 કરીશ, નહીં તો એમને નિષ્પત્ત કરીશ આજ્યા
 વિચારથી પોતાના ૧૦૦ શિષ્યો માથે તે જગવાન પાન
 આજ્યા અને જગવાનને નપણવવા વેંદે અપદા
 પ્રશ્નો પૂછ્યા:—

મોમિલ- હું જગવનું ! નરિમવય આપને બહુ છે
 કે અબહુ ?

જગવાન- હું મોમિલ ! તારા પ્રાદાણુગ્રામમાં નરિન
 વય' ગણના છે અર્થ ૩૬૫ છે ૧ નરગ
 ગયા એટલે કે નિવ અને ૨ નર્ગ'૪ એટલે
 કે નરસવ. નિવ અર્થમાં 'નરિનવય' મગલ
 નિર્મયને અબહુ છે પરંતુ પન્ન નરિનવય
 છે નિર્મય થયેલ દોષ, નિર્દોષ દોષ રથ.
 માનવથી પ્રાપ્ત થયેલ દોષ તે. તે બંને ને

મોમિલ- હું જગવનું ! 'ન.અ' તરફ બહુ છે કે અબહુ ?

જગવાન- હું મોમિલ ! 'અ.અ' નો અર્થ ને પન્ન
 અબહુ દોષ અને ને નિર્મય-નિર્દોષતા. જિજ્ઞા

પ્રાપ્ત હોય તો તે અમારે લક્ષ્ય છે પણ
 નો 'માંસ' નો અર્થ સોના કે રૂપાનો માંસ
 થતો હોય તો તે અમારે અલક્ષ્ય છે, તેમજ
 તેનો અર્થ નો 'માંસ' થતો હોય તો તે પણ
 અમારે અલક્ષ્ય છે (વાંચો ગોપાળદામ
 જીવાભાઈ પટેલ કૃત શ્રીમહાવીરકથા
 પાનું ૩૬૬)

સોમિલ- હે ભગવન્ ! તમારે કુલત્યા લક્ષ્ય છે કે અલક્ષ્ય ?

ભગવાન- હે સોમિલ ! કુલત્યાના બે અર્થો છે. નો તેનો
 અર્થ કુલવધૂ કુલત્યા કરવામાં આવે તો તે
 અલક્ષ્ય (ન ખપે તેવી) છે પણ નો તેનો
 અર્થ કળતી-ધાન્ય કરવામાં આવે અને ઉપ-
 મુજબ નિર્જીવ-નિર્દોષ ને ભિક્ષાપ્રાપ્ત હોય
 તો તે અમારે લક્ષ્ય છે

આ સંવાદ દ્વારા વલણવા મળે છે કે આ રીતે
 ભગવાને એ કાળમાં ઘણા ચાખ્ખોના વનસ્પતિવાચક
 તથા પ્રાણી-મનુષ્યવાચક એમ બંને અર્થો નીકળતા
 હોય જેનો અર્થ વનસ્પતિ થતો હોય અને તે પણ
 અચિત્ત (નિર્જીવ) તથા ભિક્ષાચરીના નિયમ મુજબ પ્રાપ્ત
 થઈ શકે એમ હોય એવી જ વસ્તુના ઉપભોગની આ

આપી છે અને એ રીતે આ કૃત પ્રશ્નની અપૂર્ણતા
રૂપરૂપતા કરી નાખી છે, એટલે કે વનસ્પતિવાચક સ્વયં
નિવાય બીજા વિકરૂપને સ્થાન જ નહીં તથા આમ
છતાં સ્વમાત્ર પંડિતવર્ગને કદાચ એમ કહેવનું મન
થયે, એમકે પટેલ એપાળદાસબાઈ મારા પત્નિ પત્નના
જન્મકાળે કે કે—

‘નદાપીરસ્થાનીની અદિના નામ પ્રાણી કુળની
જ નહી, પણ વનસ્પતિભૂયે અને નેમાય કેક પ્રકારી
ભૂયે, જંગલભૂયે મુખી આપેલી હતી એટલે તેમને
મોંઝાકારીને બદલે વનસ્પતિવાદની ઠગવણ કરના
તેમને નિગદાનો એટલે કે શરીરનિવાસ પૂર્વક અને
શરીરને પણ નયમયાયામા એમ નાખવા પૂર્વક જ
જન્માદા ઠગવણમા તેમના અદિના નામ આપી છાએ કે

આમ કહેવામાં એવામાં કહેવા એ કે કે નામ
તમા અર્થે એવામાં નામકાર કરેલું છે કે તેમને એમના
અર્થમાં આપા આપતી નથી

એમ શાસ્ત્રોને થી સમજાવે કે કા અર્થમાં કહેવા
આમ પણ એવામાં અર્થમાં એમને મૂળ મુદ્દા જ બીજા
કહેવા કે, એમને એવામાં કે કે અર્થમાં કહેવામાં
કે અર્થમાં એવામાં એમને એવામાં એવામાં

પંડિતો પણ આઈઝેક ન્યુટનની જેમ બિલાડીના બાકેરા જેવી મોટી ભૂલો કરી જોસે છે. એથી એઓશ્રી આ બાબતમાં મૂળ મુદ્દો જ વીસરી ગયા છે.

એથી જો કોઈ એમને પૂછે કે ‘ સંયમનિર્વાહ અર્થે કૂકડાનું માંસ લેવામાં દોષ નથી, તો માની લો કે એક નિર્જન વનમાં એકી માથે ઘણા દિવસના ઉપવાસી પવિત્ર સંતો આવી ગડયા છે નજીકમાં કોઈ આહાર-પાણીની વ્યવસ્થા થઈ શકે તેમ નથી. ફક્ત નજીકમાં એક લૂટારાએ રસ્તે જતા રાહગીરનું ખૂન કર્યું છે ને એનું મડદું પણ ત્યાં પડેલું છે તો શું એ મુડદાનું માંસ એ લૂટારા વહોરાવે તો એ સંતો સંયમનિર્વાહ અર્થે વાપરશે ખરા ? ’

જો ગોપાળદામબાઈ સ્વસ્થચિત્ત હશે તો એ સંતાને નરમાસ લેવરાવવું પસંદ નહીં કરે, પણ શરીરને મૃત્યુને ગરણે મમર્ષિત કરી દેવાનું જ પસંદ કરશે શાથી ? એ નરમાસ છે માટે ? તો પછી જે સૂક્ષ્માતિ કદમ જીવેની અહિંસા પાળવામાં માને છે એણે કૂકડા જેવા પર્યન્ત્રિય જીવનું માંસ લીધેલું એવો આગ્રહ શા માટે રાખવામાં આવે છે ? અને જો તેઓ સંયમનિર્વાહના નામે એવું નરમાસ લેવરાવવામાં દોષ ન જોતા હોય તો તો પછી એમને કહેવાનું જ શું હોય ?

તપશ્ચર્યા, અપરિશ્રદ્ધ, આદ્ય, માતૃવન્નમાનતા, સ્ત્રી
સ્વાતંત્ર્ય, અશુદ્ધચોદાર, પુત્રપાર્થ, લોકમત્યાનું મનસ્વ
નયા ગાદ્યભાષણે આપેલો વેત્ત (વાંચો 'મગ્નુદ નૈત'
તા. ૧૫-૭-૫૧ 'શાધુભાષા અને જનવાન મહાવીર'
લેખ) વિ. બાબતોમાં જન્મેનું અદ્યક્ષ નામ્ય દેખાય છે
પ્રયોગ આવર પગલો પર યત્ન પાદમાપનો જન્મેજે
અર્થમાં જ વિદ્યોત કહેલો, તેમજ સ્વાદલાવમા. જ્યા
સર્વ અને 'ક્રિયા' નંબરી પણ જન્મેના મુખ્યા જ વિચારે
કયા. જો કે એકની અર્થિયા વિદ્યોત મુખો પરોઝી હતી
તો બીજામાં એનો વિશ્વગ્રાપી પ્રચાર દેખાય છે એકે
નૈવાને નાથના પનાપી હતી તો બીજાને એવા
નાથે નાથનાની અમન્ય પ્રથમ આપમયક હતી
હતી એકમાં વ્યાપ્તિ ન દોર્ષ ચિંતનના વિદ્યોત થંભા
મળો લાગે છે, જ્યારે બીજામાં વિદ્યોત ન દોર્ષ નિવિગ્નની
નિર્ભંજતા હવે ઉપાવી પડવા હતી છે આન પાદ
પદ્ધતિ અર્થે જ્યા ઉપમા બિજના દેખાય છે. પણ
અંગત ઉપમા આમ્ય દેવક પ્રાપીત મહાવીરની પણ
વસ્તુકે હતા. એવી એમનું દુષ્ટન ભેદને તો બીજા
પનીને એ પ્રમાણમાં વિચાર હતા. પણ એને આમ પ્રાપી
દુષ્ટની રાજ્યાનું એમને પચંદ નહતું. આ છે અર્થ-
અર્થજ પના. તે જાણના મુખમાં એકલાનું વસ્તુ વિ-
લિન કરેલી દેખાય છે. એવી જ દીને પી પાદને પી

અગત્યનો લેણ અને તેમાં ફરજીયા આવી અગત્યી મળતાં
 લેણ તો જુદા કોઈ છે કે એનું પાપ આપણને લાગતું
 નથી? જુદાનો માર્ગ સુખસીલિયો નહીં તેમજ કદિત
 સાધનામાર્ગ પણ નહીં એવો અધ્યમપ્રતિષ્ઠા માર્ગ
 લેણ કેવળ હિંસા ન કરવા પૂરતી જ એમાં અદિંસાતા
 માર્ગો રવાંકારવામાં આવેથી લેણ, એમી એ જલો પાત્રમાં
 આપેલો-બદ્ધ અબદ્ય ઘસુનો વિવેક ન કરી શકતા લેણ
 થા તો નિર્જીવ હાવાને કારણે બિશ્વાયેચ માનતા
 લેણ. પણ બગવાન મહાવીરની દષ્ટિ તો કેવળ હિંસા
 ન કરવા પૂરતી જ અદિંસા નહોતી, પણ એમની અદિંસા
 તો ન હિંસા કરાવતી, ન અનુભવી કે ન તેના ઉત્તેજન
 તા પ્રેરણામાં નિમિત્ત થયું-આટલી વર મુખી વિશ્વાસની
 હતી અને તે પાદ ગન-વચન-માયાની ત્યાં ફક્ત તેના
 પંચેન્દ્રિય જુદાનું માત્ર આપાનો એ સ્વપ્ને પણ કેમ
 વિશ્વાસ કરી શકે ?

૧ મુખમાંના અપમાન

‘મર્માન્દ કીર્તી રેનુ’ ‘જુદાલીનાઅન્નંતર’ માં (૫૫
 ૩૮૮) લખે છે કે ‘નિર્જાતનના મંદક અનુભવ
 જુદાને અપમાન પાતા માર માર, પણ તેમણે વિશ્વાસી
 ભક્તિ નિમિત્ત થવા સીધી નહીં તે કરતા જ નિર્જાત
 ને બિનુમ્બને સંધા વિના મારું પંચેન્દ્રિય કાપ એ
 અને કદિત ન કરતું મારી મારે જુદા અનુભવ નિર્જાત
 અને પેશના કાપી દઈ મારે માત્ર અનુભવમાં સંધા કે માર

has developed the Doctrine of non-violence, it was Lord Mahavira.'-‘અહિંસાના સિદ્ધાન્તને જે કોઈએ ચરમ સીમા સુધી વિકસાવ્યો હોય તે તે ભગવાન મહાવીર છે’ તેમજ ‘I am a better-informed devotee of Mahavira than many who claim to be Jainas’-જેઓ મહાવારના ભક્ત હોવાનો દાવો કરે છે તે ઘણાજાનો કરતાં હું વધારે સાચો ‘મહાવીરભક્ત છું’ (વાચો હરિજન ‘Harigan’ 25-6-46)-કહી મહાત્મા ગાંધીજીએ જે પુરુષનીમુક્ત ક’ઠે પ્રશંસા કરી છે એમની અહિંસક ભાવનાએ એ યુગમાં મહાન વિપ્લવ જગાડી અન્ય સંપ્રદાયો પર પણ ન ભુલાય તેવી છાપ પાડી’ હતી ને જેના પરિણામે આજે ૨૫૦૦ વર્ષ થવા છતાં એ વારસાને કારણે એના અનુયાયીઓ જગતભરમાં એક નમૂનારૂપ વનસ્પત્યાહારી તરીકે સુપ્રસિદ્ધ છે એટલું જ નહીં, જ્યાં જ્યાં એ ગયા છે ત્યાં ત્યાં પણ એમણે એવાં ઊંડાં મૂળ નાખ્યાં છે કે તે તે પ્રદેશ અને ત્યાંના પથો પણ એમની અમર ઝીલી પદ્મા નિરામિષાહારી બની ગયા છે આમ જે પુરુષે ‘જીવ માત્ર પ્રત્યેની અહિંસા આચાર-વિચારમાં વિકસાવી છે એ પુરુષ સહેજે ભિક્ષામાં આવેલું અભક્ષ્ય પણ વાપરી લે એમ માનવું એ આપણો ભયંક્ર મંત્રોન્મુદ જ ગણાય

(૧૬) અહિંસાની મૂઢમતા

ધર્માનંદ કૌશાંબીજી ‘જૈન યુગ’માં લખે છે કે ‘દીવો

સમયનો દોષ અને તેમાં ફૂટાંચો આવી નજારી મરનાં
 દોષ નો બુદ્ધ હશે છે કે એનું પ.પ આપણને તમનું
 નથી.' બુદ્ધનો માર્ગ સુખશીલિયો નહીં તેમજ કલિન
 આપણામાર્ગ પણ નહીં એવો મધ્યમપ્રતિષ્ઠા માર્ગ
 હોય કેવળ દિવસ ન કરવા પૂની જ એમાં અદિમાનાં
 મર્યાદા સ્વાકાંચ્યાનાં આપેલી છે. પ, એમી એ જાહે પાપમાં
 આવેલી-અભ્ય અમકપ વસ્તુનો વિવેક ન કરી માનવા જેવ
 થા તે નિહિત હોયને કાનું વિશાળોચ મનના
 જે ન. પણ સમયાન મદાવીગની કલિ તે કેવળ દિવસ
 ન કરવા પૂની જ અદિસક નહોતી, પણ એમની અદિમા
 નો ન દિવસ કરાવતી, ન અનુમેદવી કે ન તેના ઉત્તેજન
 થા પ્રેરણામાં નિમિત્ત થયું-અ દલી તદ મયા વિશ્વદેવી
 હતી અને તે પણ મન-વચન-માણસ, ન. કૃપા જેવા
 પંચન્દ્રિય સુવનું માત્ર પ્રજાને. એ પ્રજાને પણ કેમ
 વિશાદ હતી પ્રકે ?

૧) મૂર્ખાનો અપમાન

પર્યાયે કોસાંતોત્તુ 'બુદ્ધહીન ન મર્યાદ' નો (૧૭) વું
 ૩૬૮૩ લખે છે કે સ્મિતવતે નહા. રાજા મ.કુ.ા.ન.કા
 સુદને અપમાન પેદા. મરુ પા. ૫૪ મેદરે પેદાની
 સ્મરુતિ સિદ્ધિ થય. લીધી નહા. તે મનનાં જ મેદર
 કે સિદ્ધિમાંને મેદર વિશાદ આરુ પડિનિજાં, ૨૫ જે
 ને. કેવલ મુદ્ધ નહીં. મારે જ મ. મ. સ્મિત ૬૪ ૬૪
 મેદરના દાહી રૂં મ. જે કામ. મ. મુદ્ધન. જોવા કેમ કે

દિવસો વધારવા જોઈએ.' બુદ્ધ દેવનું માનસ કૌશાંબી-
જીએ આ પ્રમાણે આલેખ્યું છે.

મહાવીરનું માનસ જુદું હતું. એમના અંતકાળે ધં
પ્રાર્થના કરી કે 'હૈ પ્રભો ! જો તમે એક ક્ષણ ભર પણ મૃત્યુને
રોકી રાખો તો તમારા સંપ્રદાયને નડતો ભસ્મગ્રક
ઊતરી જવાથી તમારો સંપ્રદાય સુખી થશે ' પણ જેને
દેહ, શિષ્યો, સંઘ કે સંપ્રદાય પ્રત્યે કિચિન્માત્ર પણ
મૂર્છા નહોતી એમણે એ માગણીને હસી કાઢી હતી.
એ જ પુરુષ દેહની મૂર્છાના કારણે કે સંપ્રદાય પ્રત્યેના
મોહને કારણે જીવિત ઇચ્છે ખરા કે એમણે માસ ખાઈને
જીવતા રહેવાનું પસંદ કર્યું હોય ? અને પાછળ
આપણે જોઈ તો ગયા છીએ કે નિર્વાણની અફવા ઊડવા-
જેવી આખર સ્થિતિએ એ પહોંચ્યા હતા છતાં એમણે
કંઈ પણ ઉપાય કરવાનું કે ઔપધ લેવાનું નહોતું
ઈચ્છ્યું. એ જીવવા માટે માસ લે ખરા ?

આશ્ચર્યની વાત તો એ છે કે મોમિલ બ્રાહ્મણના
પ્રશ્નમાં ગોપાળદામબાઈમંપાતિત મહાવીરકથાના પાના
૩૬૬ માં એમના જ જણાવ્યા પ્રમાણે ભગવાને 'માય'-
ના અર્થ માત્ર થતો હોય તો તે અમારે અભક્ત છે
એવો નિષ્પત્તિ જવાબ આપ્યો હોવા છતાં એ જ ગોપાળ-
દામબાઈ ભગવાનને માસાહારી કલ્પવાના વિચારમાં
કેમ મૂકાઈ ગયા હશે એ જ બુદ્ધિમા ઊતરતું નથી

આમ એ કાળમાં ત્યાગવ્રતનો વિશેષ પ્રચાર થયો અને તેમાં પણ મહાવીરે ત્યાગ-અપરિશ્કૃત પર વિશેષ ભાર દઈ અહિંસા ધર્મને એની પરાકાષ્ઠાએ પહોંચાડ્યો હતો. એ પુરુષનું જીવન કેટલું આદર્શમય હોવું જોઈએ ? જે એમનામાં માંસાહાર જેવી બાબતમાં સહેજ પણ મોળાશ હોત તો એ યુગમાં ચાલતી વૈદિક હિંસાને નિર્મૂળ કરવાનું એ અમોઘ બળ કેવી રીતે પ્રાપ્ત કરી શકત ? લોકો જ એમની નબળાઈ પર પ્રહાર કરી એ વિપ્લવને ઠંડા પાડી દેત. પણ આંખણે તો શું, લોક-માન્ય બાળગંગાધર તિલક જેવા રાષ્ટ્રભક્ત વિદ્વાને પણ એકરાર કર્યો છે કે ‘ વૈદિક યજ્ઞહિંસા નાબૂદ કરવામાં જૈનધર્મે કદી ન ભૂંસાય એવી છાપ વેદધર્મ પર પાડી છે કે જેના પરિણામે એ હિંસા આજે નાબૂદ થઈ ચુકી છે ’. આમ જે પુરુષે પોતાના આદર્શ જીવનથી ભારતીય પ્રજામાં અહિંસાના ઊંડા સંસ્કારો નાખ્યા છે કે જેના પ્રતાપે આજે પણ એના અનુયાયી-ઓએ એ વારસો ટકાવી રાખ્યો છે એ પુરુષમાં યત્કિંચિત્ પણ નબળાઈ કેવી રીતે થઈ શકે ? એમનું જીવન તો આદર્શરૂપ જ હોય

(૨૬) માધનગુપ્તિનો આગ્રહ

અનિપ્રાચીન પરંપરાઓમાં દુન્યવી મુખો માટે ભાગે દૃષ્ટાવાચના કા તો શક્તિની ઉપામના કરવા પર

પાર્શ્વનાથની પરંપરામાં દાખલ થઈ જીવનની શુદ્ધિ અને સતત જાગૃતિ અર્થે બ્રહ્મચર્ય વ્રતને આગવું મહાવ્રત ધનાવી જીવનમાં સહેજે પણ નાનો શો દોષ ન પ્રવેશી જાય એ માટે સવાર-સાંજ પ્રતિક્રમણરૂપ નવો આચારધર્મ ઉમેરી આપ્યો હતો. આથી જેમ વિનોબાજી કહે છે કે જૈન ધર્મ પ્રત્યેના મારા આકર્ષણ તું એક કારણ એ છે કે એમા સાધનશુદ્ધિ પર ખૂબ જ ભાર મૂકવામાં આવ્યો છે, તેમ એમાં વિવેક-શુદ્ધિને કારણે પ્રથમથી જ સાધનશુદ્ધિનો આગ્રહ રહ્યો છે અને એથી કોઈ ઉચ્ચ હેતુ અર્થે પણ એમા મેલાશ લાવવાની જરાયે છૂટ નથી. કારણ કે ભગવાન જાણતા હતા કે સાધનરૂપ પુરુષાર્થમાં જ સિદ્ધિ રહેલી હોઈ સાધનને સાધ્યથી જુદું ન પાડી શકાય મલિન સાધન મૂળમાં જ પાડે છે. ત્યાં એથી ઉચ્ચ ધ્યેયની પ્રાપ્તિ ન ન થઈ શકે આથી અશુદ્ધિને-નબળાઈને જો સહેજ પણ પ્રવેશવા દેવામાં આવે તો એ નાનકડો રોગ એક દિવસ આખા શરીરને જ ફેલી ખાય આવા વિચારથી એમણે હિસા-અહિસાનાં વિધિવિધાન માટે સત્ય શું-અસત્ય શું, કર્તવ્ય શું-અકર્તવ્ય શું એનો ભેદ સમજવા વિવેકદૃષ્ટિ પર ભાર મૂકી સાધનશુદ્ધિનો ખૂબ જ આગ્રહ ગાળ્યો હતો. અને એ મુજબ એમણે પોતાના ગ્રંથોને પણ ઘડ્યા હતા.

જીવોની અપેક્ષાએ બેઠદ્રિય જીવની હિંસા મોટી હિંસા છે, તેમ બેઠદ્રિય કરતાં તેઠદ્રિયની, તેઠદ્રિય કરતાં ચઉરેંદ્રિય^૧ અને ચઉરેંદ્રિય કરતાં પંચેંદ્રિય જીવોની અને પંચેંદ્રિય જીવોમાંય માનવની હિંસા અનેકગણી મોટી હિંસા છે. અમહાવીરની દૃષ્ટિએ વિકસિત જીવની હિંસા મોટી જીવ હિંસા હોઈ માંસાહારની કલ્પનાને એમાં સ્થાન જ હોઈ શકે. પણ પંડિતો કહેશે કે માણસના શસ્ત્રધાત્મક થયેલી હિંસા ન હોય પણ પશુથી થયેલી હિંસા હોય તે આપણે એના નિમિત્ત કે દોષભાગી નથી થતા, તો પણ એ લેવામાં કયું પાપ થતું હશે ?

આનો જવાબ તો આપણે આપી ગયા છીએ કે જો એવી છૂટ એકવાર સ્વીકારવામાં આવે તો પછી ભવિષ્યમાં એને કોઈ મર્યાદા જ ન રહે. કારણ કે એથી એ માનવકૃત છે કે પ્રાણીકૃત છે એવી હિંસાનો પછી વિવેક જ ન થઈ શકે ને આમ સહેજ અભગૃતિનો પ્રવેશ થતા પછી પરિણામ શું આવે એ તો સહેજે સમજી શકાય તેવી વાત છે. અને એટલા ખાતર તો ભગવાને વિવેકબુદ્ધિનો ઉપયોગ કરવા પર તેમજ સાધનગુદ્ધિનો આશ્રય ગળવા પર ભાર મૂકી જેમાં હિંસાનો સંભવ જણાય એવા ખાનપાન કે વસ્તુના વાપરનો જ ત્યાગ ક્યો હતો, અને તદનુસાર પોતાના અનુયાયીઓ માટે એ પ્રકારના આચારધર્મ ઘડી આપ્યો હતો, જેમાં માનસક્ષત્ર સર્વથા વસ્ત્ય હતું.

શીખવવામાં ફાળો આપ્યો છે એ આ તત્ત્વજ્ઞાનનેય ભૂલી જઈ માંસાહાર સિદ્ધ કરવા તરફ ઝૂકી પડ્યા છે. કેટલી દિલગીરીની વાત છે ! ચિત્ત ઉપર ત્યારે આવરણનો પડદો આડો આવે છે ત્યારે ભલભલા પણ કેવા મૂંઝાઈ જાય છે.

એમણે જ શીખવ્યું છે કે ગાંધીજીએ ત્યારે ખારી સાથે અહિંસાને જોડી ત્યારથી જેમાં હિંસા થતી હોય એવી વસ્તુના વાપરમાં હિંસા જ એમણે જોઈ છે. એથી આજે બહારથી શુદ્ધ ગણાતું હોવા છતાંય વિલાયતી કે મિલનું કાપડ એમને કોઈ ભેટ કરે તો એ ન સ્વીકારે. કારણ કે એની બનાવટમાં હિંસા હોઈ એવું હિંસક કાપડ વાપરવામાં એ પોતાને હિંસાના જ ભાગીદાર માનતા અને તેથી તો તેમણે જેમાં હિંસાનો સંભવ હોય એવી ચમરી, મૃગચર્મ, કલગી કે રેશમ જેવી ચીજો વાપરવામાં ચોખ્ખો અધર્મ જ માન્યો છે. બલે પછી એવી વસ્તુઓમાં કોઈ વાર હિંસા ન પણ થઈ હોય મરઘીનાં ઈંડાં સજીવ ને નિર્જીવ એમ બે પ્રકારનાં થતાં હોઈ નિર્જીવ ઈંડા વાપરવામાં શું દોષ છે એવા પૂછાયેલા પ્રશ્નનો જવાબ પણ આજ કારણે એમણે એમ આપેલો કે એથી પછી સજીવ-નિર્જીવને વિવેક ન રહે, ને એથી પરિણામે સૂકા સાથે લીઝું પણ બગી જાય આમ ગાંધીજીએ મહાવીરની દૃષ્ટિ સ્વીકાર

જેમ કે પોતે સ્વર્ગના વિદ્યાન આપ્યો તેમ પણ તેમ
 વાત લો જે જ કે ગાંધી અને મહાત્મા ગાંધીનાં એક જ
 રૂપિ દત્તી કે જેથી વિદ્યાન કુલેજન કે પ્રેમજી, મટે.
 એવાં કાળે વિદ્યુત-અભામ કાળેજ છે, અને તેથી
 કાળે પણ તેવા વિદ્યાના નિમિત્તનું મહત્ત્વ ન અને
 એકલા મારે વિદ્યાન આપ્યું નથી વિદ્યાન અધિ-પત્તું બાદન
 મળ્યા. અને આજ કાળેજ અને મુખ્ય વતનપત્તી દારી
 પણ મળ્યા મળ્યા. આથી કેવળ ગાંધીનાં આજે પણ આજ
 દારી મહાત્માનાં ગાંધીદારી માનવા કે મુદ્દા જ વિદિ
 વિદ્યુતે પાતાની અધિ-ગાંધીનાં વિદ્યાનીં અધિ-
 વાપર ના કોઈ અપદેને કાળે ગાંધીનાં અધિ-પત્તી
 ગાંધીદારી મેળવવાના પ્રયત્ન પણ કેવળ એક જુદો વત
 ને. આજે મળ્યા એમ ગાંધીનાં મુખ્ય વતનપત્તી દારી
 દત્તી તેમ મહાત્માનાં પણ કેવળ આજનાં ગાંધીનાં
 આજની દત્તી.

(૩૩) ગાંધીનાં વિદ્યાનાં

અને એવાં ગાંધીનાં જે પણ મુખ્ય વિદ્યાનાં અધિ-
 આજ વિદ્યા, મળ્યા, દત્તી, મળ્યા, એવાં જેવાં જેવાં
 જેવાં જેવાં જેવાં ગાંધીનાં વિદ્યાનાં ગાંધીનાં ગાંધીનાં
 જેવાં ગાંધીનાં ગાંધીનાં ગાંધીનાં ગાંધીનાં ગાંધીનાં

જેવાં ગાંધીનાં ગાંધીનાં ગાંધીનાં ગાંધીનાં ગાંધીનાં ગાંધીનાં
 જેવાં ગાંધીનાં ગાંધીનાં ગાંધીનાં ગાંધીનાં ગાંધીનાં ગાંધીનાં

માનવને જે મહત્ત્વ પ્રાપ્ત થયું છે એનું કારણ એનામા રહેલા સંયમ-કરુણા, રક્ષકબુદ્ધિ, વિચારશક્તિ તથા કર્તાવ્યકર્તાવ્યનું ભાન વિ. ગુણો છે.

આદિ માનવ જ્યારે જંગલી જીવન જીવતો અને શિકાર પર નભતો ત્યારે એનામા અને પશુમાં શરીર-લેહ સિવાય બીજો કોઈ ખાસ લેહ ન હતો. પણ જ્યારે પાછળથી એનાં મન, બુદ્ધિ, હૃદય વિકસવા લાગ્યાં, સાથે ખેતી અને વનસ્પતિવિજ્ઞાનનો પણ વિકાસ થવા લાગ્યો ત્યારે એનામાં ક્રોધજ્વાલા, કરુણા, અનુકંપા આદિ ગુણો પ્રગટવા લાગ્યા હતા ને તેથી હતાને કારણે થતી પશુની ચીસ સાંભળી માંસાહાર છોડવા તરફ એ વળવા લાગ્યો હતો. અને એમાં જ જ્યારે પ્રાચીન ઋષિઓએ એવા ગુણવિકાસની પોતાની આત્મસાધનામાં દેહ અને આત્માની ભિન્નતા સમજાઈ ત્યારે આત્મિક તત્ત્વના પોષણ-વિકાસ જીવનનાં ધ્યેય બન્યાં ને તેથી મમત્વને કારણે નાશવંત દેહના થતા રક્ષણ-પોષણ માટે મામાહાર એમણે સર્વથા ત્યાજ્ય માન્યો. કારણ કે કરુણા, અનુકંપા આદિ મૂળ ગુણોના મૂળમાં જ એ ધા કરી માનવને માનવતાથી વિમુખ બનાવે છે એથી આત્મ નિષ્ઠતા માથે મામાહાર કદી સંભવે જ નહીં. અલબત્ત વનસ્પતિજન્ય આહાર પૂરતી મર્યાદા એમણે સ્વીકારી છે. પણ નાશવંત દેહના મમત્વને કારણે એ પાપકાર્યના બાગીદાર કદિ મને જ નહીં.

કહ્યો છે. પણ જે આધારથી માણસ મોટો-ચડિયાતો ગણાયો છે. તેજ આધારને માણસ ઉમેડી નાખવા નીકળે તો તેની મોટાઈની ધમારત ઊભી કેમ રહેશે? ટકશે કેમ? સામાન્ય જનવર ખીજા જીવોનું માંમ ખાવાની જે ક્રિયા કરે છે તેજ ક્રિયા કરવાને માણસ પણ બેધડક તૈયાર થાય છે ત્યારે તેની મોટાઈનો આધાર ખસેડી લેવા જેવું થાય છે. જે ડાળ પર હું બેઠો હોઉં તેને જ કાપવાનો હું કોશિશ કરું તેવું એ થયું. (ગીતાપ્રવચન પાનું ૧૮૬)

આ દૃષ્ટિએ જે પુરુષની આત્મનિષ્ઠા-સ્થિતપ્રજ્ઞતા. કરુણાબુદ્ધિ પરાકાષ્ઠાએ પહોંચેલી હતી એ પુરુષ અંત-કાળ દેખાતો હોવા છતાં દેહની મૂર્છાના અભાવે દવા મુદ્દાં પણ લેવાનો ઇન્કાર કરતા હતા એ નાશવંત દેહના રક્ષણ માટે માંમાહાર કઢી કરે ખત? અને એ રીતે જે માધના સિદ્ધ કરી હતી એના રૂળમા જ એ ધા કંઈ ખગ?

(૨૪) યથા યોજં તથા વૃક્ષ-

આપણે એક ખીજી પણ વાત વિચારવી જોઈએ અને આ તો અગ્રુધ માણસ પણ મમજી શકે એવો વાત છે કે ગોટલી વાપીએ તો જ આંખો ઊગે, લિંબોળી વાપે કંઈ આંખો ન ઊગે, તેમ મંપ્રદાયનું મૂળ ખીજ

આથી એને અનુકૂળ જ થયું તેનું ધ્યાન રાખી
જુલું કાઢું ન થાય.

જો સિદ્ધિ નિવૃત્તિ ને, જેમ વિનિયમીય જાણે
ગાંધીજી સુદાનના પાસે એ પાલી નમીવળી
નથી. પણ ત્યાંના દેહો નાનાના તેમજ ના,
આવી દુનિયામાં જોઈ જાય આ જાનના
સેવા નાનું નથી. આ જે અધિકાર છે તેને
જોને ત્યાં સેવા ગાંધીજી પાસે એજ દુનિયાને
આવી મુખી' (વર્તે, 'જુલિયન' ના ૧૪-૧-૧૯૫૦)

તેમ આ પ્રદેશના અધિકારી આજુબાજુ ને
જાણ કોના કોને હોય એ જે વિનિયમીય
ફોન જે જે વિનિયમીય નમીવળી જુલું જુલું
જો જોઈ નથી, જેમજુલું જુલું કોની જાણ નથી,
જો, જોઈ જુલું-જુલું જુલું જુલું જુલું જુલું
જુલું જુલું જુલું જુલું જુલું જુલું જુલું જુલું
જુલું જુલું જુલું જુલું જુલું જુલું જુલું જુલું
જુલું જુલું જુલું જુલું જુલું જુલું જુલું જુલું
જુલું જુલું જુલું જુલું જુલું જુલું જુલું જુલું
જુલું જુલું જુલું જુલું જુલું જુલું જુલું જુલું

જુલું જુલું જુલું જુલું જુલું જુલું જુલું જુલું
જુલું જુલું જુલું જુલું જુલું જુલું જુલું જુલું
જુલું જુલું જુલું જુલું જુલું જુલું જુલું જુલું
જુલું જુલું જુલું જુલું જુલું જુલું જુલું જુલું

પાણી તથા ધાન્યનાં ઘીજ વાપરવા માટે પણ ગોશાલક પંથની આકરી ટીકા કરી છે એ પુરુષ વિષે માંસાહાર કલ્પવે એ એક ભારે વિગ્નિત્ર વાત કહેવાય. કારણ કે એમનો આચાર-સાધના-માર્ગ તો એથી પણ ભાર કડક હતો નહિ તો આર્દ્રક સાથેની વાતમા જે ગોશાલકે મહાવીર પર નજીવા આશ્વેષો-ટીકાઓ કરી છે એ મહાવીરના માંસાહાર માટે આર્દ્રકને ઊધડો લીધા વિના રહેત ખરે ? કારણ કે એ જૈન-જૌદ્ધ અને શામ પુરાવાઓથી પાકો નિરામિષાહારી હતો આદ્રક માથેના સંવાદમાં એ કહે છે કે ‘ હે શ્રમણ ! તારો શુરુ કુપેક છે, ધર્મશાળા કે ન્યા ઘણા તારકિંકો ભેગા થાય છે ત્યાંથી એ ભાગી છૂટે છે સ્ત્રીમહુવાસ તથા ધાન્ય ઘીજનવાપરવા માટે વધારે પડતો ભાર મૂકે છે વિ. પણ કયાય માંસાહાર માટે એ આશ્વેષ મૂકી શકતો નથી

(૨૬) અન્ય ગાંધારના પુરાવા

અનેક દષ્ટિએ આપણે આ વિષયની ચર્ચા કરી પળ કોઈ ખાસ કરીને વૈદિક ધર્મગ્રંથો કે તત્કાલીન ગાંધારીમા પણ કયાય મહાવીર કે તેમની પચંગ માંસાહાર પ્રવર્તતા હતા એવો કોઈ આધાર મળતો નથી માપડ્યો નથી યજુર્વિદ્યાને કારણે જે ધર્મ પચંગ પરપરએ સમ્પત શબ્દોમા આકરી ટીકાઓ કરેલી ધર્મના ગાંધાર કે પુરાણો ને એમા જરા જેટલી

વિરોધી હતી એવું દેવદત્તની ભગવાન બુદ્ધ પાને
કરાયેલા માગણી ઉપરથી સહેજે તારવી શકાય છે

બૌદ્ધધર્મસંપ્રદાયની આ ખૂબ જાણીતી હકીકત છે
કે ભગવાન બુદ્ધના શિષ્ય દેવદત્તે એકવાર ભગવાન બુદ્ધ
પાસે આવી જણાવ્યું કે ‘હું ભગવાન ! અન્ય શ્રમણ
ભિક્ષુઓ માંસાહાર કરતા નથી, નવાં વસ્ત્રો વાપરતા
નથી, પણ ગૃહસ્થોનાં ઊતરેલાં માગી લાવીને જ વાપરે
છે, મકાનમાં રહેતા નથી, પણ ઘણુંખરું ગામ બહાર
ઝાડ નીચે કે ઉદ્યાનમાં જ રહે છે, ગૃહસ્થને ત્યાં
નિમંત્રણ મળતા જમવા જતા નથી, પણ ભિક્ષાચરી
ઉપર જ નિર્વાહ કરે છે, તો આપણે પણ એ બધી
આજ્ઞાઓ ધર્મમાં દાખલ કરવી જોઈએ’ પણ ભગવાન
બુદ્ધે એનો ઈન્કાર કરી જણાવ્યું કે હું મારા ધર્મને
એટલો કડક બનાવવા નથી માગતો, પણ સર્વજન-
મુલભ શખવા માગું છું.

આ ચર્ચા બતાવે છે કે શ્રમણ ભિક્ષુઓ અને
તેમાય શ્રમણનિર્ગ્રંથપરંપરાએ આરિચ્ચની એવી હવા
પેદા કરી હતી કે દેવદત્તને બૌદ્ધ આચાર-વિચારમાં
આખપ લાગી હશે, અને તેથી જ એણે ભગવાન પાસે
આવી નવી આજ્ઞાઓ સંઘમાં ઉમેરાવવા આગ્રહ કર્યો
હશે, જે આજ્ઞાઓ શ્રમણનિર્ગ્રંથપરંપરામાં પહેલેથી
પ્રચલિત જ હતી.

હૈ। इतना ही नहीं, बल्कि बौद्ध भिक्षुओंको जमीन खोदने खुदवाने तथा वनस्पतिको काटने-कटवानेका भी निषेध किया है। घास आदि जन्तुओंकी हिंसासे बचनेके लिये वर्षावासका भी विधान है। पाठक आचारांग में वर्णित निर्ग्रन्थोंके आचारके साथ तुलना करेंगे तो कमसे कम इतना तो जान सकेंगे कि अमुक अंशोंमें निर्ग्रन्थ आचारों का ही बौद्ध आचार पर प्रभाव पड़ा है। क्योंकि निर्ग्रन्थपरंपराके आचार पहलेसे स्थिर थे और बहुत सख्त भी थे, जबकि बौद्ध भिक्षुओंके लिये ऐसे आचारोंका विधान लोकनिंदा के भयसे पीछेसे किया हुआ है। चिनयपिटक पृ २३, २४, १७०. २३१. २४५ (हिन्दी आवृत्ति

આમ જૈનધર્મની બળવાન અસરને કારણે બૌદ્ધ મંથે નિર્ગ્રન્થપરંપરાના ઘણા આચાર-વિચારો અપનાવી લીધા હતા. એટલું જ નહિ, પણ માસાહાર વિરોધી ચળવળ પણ તેના એક મોટા વિભાગે શરૂ કરી હતી. આ સંબંધમાં આગળ (પાના ૭૬ થી ૮૨) પંડિતશ્રીએ બૌદ્ધ ધર્મમાં બીઠેલા સુધારાનો જે ઇતિહાસ આપ્યો છે એનો સાર આ પ્રકારનો છે—

બુદ્ધની હયાતીમાં બૌદ્ધ ભિક્ષુ માંમ લઈ શકતો હતો, તેમ જ ભગવાન બુદ્ધ પણ એ વાપરતા. ચંદ લુહાં એમને ચૂકરમામ (બૂંડનું માંમ) વહેાગચું હતું. એ ઉપગત ઉપ ગૃહપતિને ત્યાં પણ બુદ્ધ ચૂકરનું માંમ લીધાનો

दी गई भिक्षाका अस्वीकार, जीमते हुए दो में से एक
 एक के द्वारा दी जानेवाली भिक्षाका. गभिणी स्त्री के
 द्वारा दी हुई भिक्षाका, और पुरुषों के साथ एकान्त में
 स्थित ऐसी स्त्री के द्वारा दी जानेवाली भिक्षाका, बच्चों को
 दूध पिलाती हुई स्त्रीके द्वारा दी जानेवाली भिक्षाका
 अस्वीकार, उत्सव, मेले और यात्रादि में जहाँ सामूहिक
 भोजन बना हो वहाँसे भिक्षाका अस्वीकार, जहाँ वीचमें
 कुत्ता जैसा प्राणी खड़ा हो, मार्क्सव्यां भिनभिनाती हो,
 वहाँसे भिक्षाका अस्वीकार. मत्स्य. मांस. शरा
 आदिका अस्वीकार । सूत्ररुतांग २-२-२३ में निर्ग्रन्थ
 भिक्षुका रूप वर्णित है उसमें अन्धे 'अमज्जमंसासिणो',
 अर्थात् मद्य-मांसका सेवन न करनेवाला कहा है,
 नि'संदेह निर्ग्रन्थका यह औत्सर्गिक स्वरूप है जो बुद्धके
 उक्त कथनसे तुलनीय है), कभी एक घरसे एक कोर,
 कभी दो घरसे दो कोर आदिकी भिक्षा लेना, तो कभी
 एक उपवास, कभी दो उपवास आदि करते हुए पन्द्रह
 उपवास तक भी करना. दाढी-मूँछोंका लुत्तन करना
 खड़े होकर और उछड़ आसन पर बैठकर तप करना.
स्नानका सर्वथा त्याग करके शरीर पर मल धारण
 करना. दन्ती सावधानीसे जाना-आना कि जलविंदु
 गत या अन्य किसी मृदम जन्तुका घात न हो. मरत
 शीतमें गुले रहना. अन्न और अशिष्ट लोगोंके धूँके
 जाने, धूल फेंकने. कानमें मलाई घुसडने आदि पर
 गुप्त न होना । (दीव. महासीदनाद मुक्त ८). (दर्श
 कायिक जैनागम अध्याय ५: आचारांग जैनागम २. १)

શબ્દો કેવળ પ્રાચીન શાસ્ત્રોમાં જ ઉપરાયા છે એવું નથી,
પણ એનો ઉપયોગ ગુજરાતમાં ‘અમારી ઘોષણા’
પ્રવર્તતી હતી ત્યાંસુધી પણ થયેલા નજરે પડે છે
નહિ તો કદાચ આપણને શકા પણ થાત કે એવા
શબ્દોના વનસ્પતિવાચક અર્થો પાછળથી ઘટાવવાના
પ્રયત્નો થયા હશે

જેમને ગરણે બેસીને ગુજરાતમાં મહારાજા કુમારપાળે
જૈનધર્મનો સ્વીકાર કરી અમારિઘોષણા (અહિ સાધર્મ)
પ્રવર્તાવી હતી એ આચાર્ય શ્રી હેમચંદ્ર પોતાના યોગ-
શાસ્ત્રના ત્રીજા પ્રકાશના શ્લોક ૧૨૨ ૧૨૩ માં ગૃહસ્થન
આચારધર્મનું નિરૂપણ કરતા જણાવે છે કે—

બ્રાહ્મે મુહૂર્ત ઉત્તિષ્ઠેત્ પરમેષ્ઠિસ્તુતિ પઠન્ ।
કિંધર્મા કિંકુલશ્ચામ્મિ કિંવતોઽમ્મીતિ ચ સ્મરન્ ॥૧૨૨॥
ગુચિ પુણ્યામિપસ્તોત્રેદેવમભ્યર્ચ્ય વેદમનિ ।
પ્રત્યાલ્ભ્યા ઃ યથાશક્તિ કૃત્વા દેવગૃહ વ્રજેત્ ॥૧૨૩॥

અર્થાત્ હું કયા ધર્મના છું, કયા કૃણમાં આગેલો છું
અને હું કયા વનને ધાગણ કરનારો છું એનો વિચાર
કર્યો અને પછી નાટી ધોઈ પવિત્ર જાનીને પુષ્પ, આમિષ
(રૂબો વિ) અને ઝોત્રો વડે ઘરદેવાલયમાં દેવની
પૂજા કરીને યથાશક્તિ પરચખાણ કરીને પછી મોટા
દેવગૃહ (મંદિરમાં) જવું

2000

六、

1944

433

[illegible]

27 5, 23

[illegible]

24/04/2014

1000 1000 1000 1000

[illegible]

$\frac{1}{\sqrt{2}} \begin{pmatrix} 1 & i \\ -1 & i \end{pmatrix}$

1. The first part of the document discusses the importance of maintaining accurate records of all transactions, both incoming and outgoing, to ensure transparency and accountability. It emphasizes the need for regular audits and reconciliations to identify any discrepancies or errors early on.

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 84

[Faint handwritten notes at the bottom of the page]

[illegible]

$\frac{1}{n} \sum_{j=1}^n x_j = \bar{x}$

... 1940 ...

1960年1月1日
 1960年1月1日
 1960年1月1日

થઈ એ ઘડાયા હતા. જ્ઞાનની અદ્ભુત ભૂખને કારણે
સ્વભૂતે આગળ વધી ખૌદ્ર જગતના એ એક માત્ર
પંડિત બન્યા હતા. પણ જગતની આંધીઓ-વિટંબણાઓ
વચ્ચે એમનું જીવન પસાર થયું હોઈ-વિકૃત્યું હોઈ
પ્રકૃતિથી એ તેજ અને કડક સ્વભાવના બન્યા હતા.
અને તેથી પરાજય એમના સ્વભાવમાં જ ન હતો. આથી
જ્ઞાનચર્યા કે વાદવિવાદમાં જોરદાર પ્રહારો કરી એ
પોતાનું મંતવ્ય એવી રીતે રજૂ કરતા કે ભલભલા પણ
એથી અંતઃ જતા. પણ એથી કોઈવાગ એ મામેતા
ઓનું દષ્ટિબિંદુ સમજવામાં અજાત બહી જતા આ
છતાં જ્યારે પોતાને સૂઝે ત્યારે એ મત્યંત સ્વીકાર
કરવાનું પણ ન શૂકતા.

આમ એમના સ્વભાવને કારણે જ્યારે ભગવા
મહાવીરના માંમાહાર અર્થવાળો કાયદો ઉપસ્થિત થયું
ત્યારે એમના જણાવ્યા મુજબ પોતાને એક ને
સાધુએ આ અર્થ બતાવ્યો હતો એવી દલીલ એમ
કરેલી. પણ પછી એમની સામે જોરદાર પ્રતીકાર થવા
એ એમના કડક, અપરાજિત સ્વભાવને કારણે આગ્ર
બન્યા હોય એમ કહી શકાય છે. કારણ કે જે
એમનું એક જોન સાધુના વચનમાં વિરામ મૂક્યો હ
તેમ પોતાના વિચારોને કાયમ રાખવા છતાં પણ સ
જોન અમાનન વિચારોને એ માન નહોતા આપી શકે

સાહિત્ય-એકેડેમીના સભ્યોને વિનંતિ

- (૧) અનેક સંત પરંપરાએ સિદ્ધ કરેલા સત્યની સામે બંધન શંકા-કુશંકાઓ પેદા કરી કોઈ નવો પ્રશ્ન ઊભો કરવાનું એ વે છે ત્યારે એ પ્રશ્ન અંતિમ સત્ય છે એમ ન માની શકાય, અને તેમ માનવું એ માનવસ્વભાવને અન્યાય કરવા બરોબર છે. કારણ કે માનવ એ વિકસિત પ્રાણી હોઈ એના વિચારો-માન્યતાઓ એક ઉદાત્ત ધ્યેય તરફ ગતિમાન થવા માટે સદા પરિવર્તન પામતાં જ રહે છે
- (૨) આ દૃષ્ટિએ જોઈએ તો એકવાર કૌશાંબીજીને પોતાની માન્યતા અંતિમ જણાતી હશે, પણ જેમ તેઓએ તપસંબંધી વિચારપરિવર્તન કરી સત્યનું છેવટે દર્શન કર્યું હતું, તેમ આજે થયેલાં નવ સંશોધનો પછી એ જીવતા હોત તો એ પોતે જ પોતાનો નિર્ણય કદાચ બદલવા તૈયાર થાત, યા તો કમમાં કમ વિરોધી માન્યતાઓને માન આપવા જેટલા ઉદાર તો બનત જ એથી જો આજે પરિસ્થિતિ બદલાઈ હોય, સમાજને ઉચ્ચ વિરોધ હોય, કોઈની લાગણીને ઔચિત્યત્વ માન આપવાનો પ્રશ્ન હોય, તેમ જ નવસંશોધનો વિચારણીય હોય તો એકેડેમી મહાવીરના માંસાદાનનું પ્રકરણ જરૂરમાં જ ઔચિત્ય રહેલું છે એમ જોઈ શકે

(૯) છતાં એટલું તો છે જ કે દયા અને કરુણાથી છલખે
 બુદ્ધદેવના નિર્મલ ચરિત્રમાં આ પ્રસંગ જનતાને બુદ્ધન
 માંસાહાર પ્રત્યે સહેજે કેન્દ્રિત કરી મૂકે છે, અને તેથી
 તો જે હેતુ આ પુસ્તકપ્રકાશન પાછળ સેવ્યો હોય
 એના જ મૂળમાં ઘા પડે છે એમ સહેજે વિચારત
 જણાઈ આવે છે

(૧૦) બુદ્ધના નિર્મલ રમમય ચરિત્રપ્રવાહમાં એક બે જગ્યાં
 આત્રતી બુદ્ધદેવના માંસાહારની વાત તરફ વાચક
 ખાસ ધ્યાને જતું નથી

(૧૧) પણ આવા માંસાહારના પ્રકરણથી તેમ જ જૈન સમાજ
 દુભાયેલી લાગણી અગે ઊડેલા વિરોધથી સમાજ બુદ્ધ
 ચરિત્રમાંથી કંઈ નહું શીખવાને બદલે આ જ પ્રકરણ
 ચર્ચામાં ખેંચાઈ જાય એ સ્વાભાવિક છે

(૧૨) કારણ કે ઝડપેથી ખપી ગયેલી એ પુસ્તકની પ્રતો
 એનો પુરાવો છે એમ કહું તો ખોટું નહીં ગણાય
 આ સાચું હોય તો જનતા એમાંથી કંઈ
 અપનાવે છે એ જોવું રહ્યું.

(૧૩) છતાં એક વાત તો સત્યથી અગત્યની છે કે જ
 આપણે આજે અહિંસાની દિશામાં વળવા માગી
 છીએ, અને ત્યારે માંસાહારનાત્યાગ પ્રત્યે આ
 ગ્રંથા જગતની અભિરૂચિ વધવા લાગી છે, ત્યારે

માંસાહારના પ્રસંગો ન જ ગમે. એથી એવા પ્ર
આપવા આજે અપ્રાસંગિક લાગે છે.

(૧૭) એથી હું આશા રાખું છું કે એકેડેમીના સર્જન
મહાનુભાવો શક્ય હોય ત્યાં આવા માંસાહારના પ્રસંગોને
ટાળે એ જ ઉચિત છે. કારણ કે એથી તો ભક્તી
પુદ્ગની જ વગોવણી આપણે કરીએ છીએ. કેમ કે
સરાસરી ભારતીય માનસને માંસાહારમાં કદિ ધર્મ
સમજાયો નથી-ભલે કદાચ એથી કેઈને જીવ લાલસાને
સંતોષવાનો આધાર મળી જતો હોય

(૧૮) સમાજને ઉન્નત બનાવવાને માટે આપણે એકવારના
આપણા અણુઘડ અર્ધજંગલી કૂર અને ભયંકર હિંસક
દેવોને આર્યરૂપ આપી એમને સભ્ય-સંસ્કૃત-દયાળુ
અને અહિંસક બનાવી શક્યા છીએ (વાંચો 'વેદની
વિચારધારા' લે. શ્રી રાધાકૃષ્ણન); તેમ જ વાલ્મીકી
રામાયણ અને મહાભારતમાં અવતારી પુરુષોને નામે
ચહેલા માંસાહાર અને સુરાપાનનાં વર્ણનો બે આપણે
તુલસી રામાયણ અને શ્રીમદ્ ભાગવતમાં સુધારી શક્યા
છીએ તો જેનું જીવન દયા-કરુણા અને સમતાથી
બરેલું હતું એ પુદ્ગના જીવનને તો આવા પ્રમંથ્રે
ઢર કરી વધુ ઉન્નત અને આદર્શરૂપ બનાવવાની જરૂર
છે, અને તો જ આજનું ભારત એમાથી નવો ભાષ
પાદ લઈ શકશે.

(૨૨) ઐતિહાસિક ઘટનાઓ એ કેઈ ચિરંજીવ સત્ય નથી, પણ એમાંથી ઉત્પત્તિ વિચારધારાને પેષક તત્ત્વ મેળવી લેવામાં જ ચિરંજીવ સત્યનાં દર્શન થઈ શકે છે. અંતરે જ મહાત્મા ગાંધીજી જેવા વિશ્વવંદ્ય પુરુષ આપણે ને કુરુક્ષેત્રના ઐતિહાસિક યુદ્ધમાંથી ઘટઘટમાં ચાલત સદ્-અસદ્ વૃત્તિઓના સંગ્રામ પર આપણી ચિત્ત-વૃત્તિઓને કેન્દ્રિત કરી ઐતિહાસિક રામ-કૃષ્ણનાં જ નહીં પણ એથી આગળ વધી અંતરમાં વિરાજમાન રામ-જ્યોત્સ્નાનાં દર્શન કરવા તરફ વાળે છે એ એમને ઐતિહાસિક ઘટનામાંથી ચિરંજીવ સત્ય તરફ લઈ જવાનું પાત્ર છે અને એ રીતે એ સમગ્ર સમાજને આગ આપે છે. આવા ગાંધીજીના આપણે અનુયાયી રહેવામાંથી જો કંઈ પાઠ શીખી શકીએ તો આવા પ્રસંગે ને ટકાવી રાખવાનો આપણે આગ્રહ ન રાખી શકીએ.

(૨૩) કહેવામાં આવે છે કે અંતકાળે શ્રી ધર્માનંદ કૌશાંબીજી એ પોતાના મિત્રોને પોતાનાં લખાણોમાંથી એક કાગળ માત્રનો પણ ફેરફાર નહીં કરવાનું જણાવેલું, પણ એ પાછળનો હેતુ જો આપણે વિચારીએ તો તેઓશ્રી ભાવે તો એ જ હોવો જોઈએ કે પોતાને જે મળ્યાયેલું એમાં કંઈ પણ ગરબડ ન થવી જોઈએ એટલા ખાતર જ એમણે એવા શબ્દો ઉચ્ચાર્યા હોવાની જોઈએ. ભવિષ્યમાં નવમંશોદય દ્વારા પોતાની દ

[illegible][illegible][illegible]

કાકાના આ તાજા શબ્દો આપણે અપનાવીએ અને એ રીતે એ અરિત્રમાંથી માંસાહારના પ્રસંગો ફર કરી ખુદના જીવનનું અને એમના આચારવિચારોનું શુદ્ધી કરણ, ધર્મકલાનું ઉત્તર કરીએ તો કેવું સારું !

સાથે, ત્યારે આજના આ વૈજ્ઞાનિક પ્રજ્ઞાનગૃતિના યુગમાં સત્ય શું-અસત્ય શું એ સમજવા જેટલી પ્રજ્ઞા બુદ્ધિપ્રભા ધરાવવા લાગી છે ત્યારે—જેણે જગતમાં અહિંસાનો ઝંડો ફરકાવી સૂક્ષ્માતિસૂક્ષ્મ જીવો સુધ્ધાં ભૂત માત્ર પ્રત્યેની મૈત્રીભાવના કેળવવા સાથે કરવા, કરાવવા અને અનુમોદના, ઉત્તેજન કે પ્રેરણા આપવા સુધીનો વિસ્તાર ફેલાવી હિંસા માત્રનો ત્યાગ કર્યો હતો એવી એ અહિંસાની વિરાટ શક્તિ ભગવાન મહાવીરને આટ-આટલા પ્રબળ પુરાવાઓ છતાં પણ એ શબ્દોને કેવળ માંસવાચક માની માંસાહારી કહી દેવા જેવી ભૂલને પંખાળવામાંથી સાહિત્યએકેકેકેમી પાછી ફરે અને એ રીતે અજાણતા સૂર્ય સામે મુકાયેલા અંધકારના આરોપને સાથ આપી પોનાની પ્રતિષ્ઠાને જોખમાવવાના ભયમાંથી એ ઊગરી નાચે તો કેવું સારું ! છેવટે એ ઉત્તરનની દૃષ્ટિએ પણ જાગે અને વિચારે.

(૩૩) સમસ્યાનું મૂળ કારણ

આટલા બધા પુરાવાઓ ઉપરાંત ભગવાન મહાવીરની વિચારસરણી, એમનું નિર્મલ આદિત્ય, એમનું

અને આશા પણ છે કે ૨૦૦૦ વર્ષથી અર્થતંત્ર આ પ્રશ્ન સદાને માટે હલ થઈ જાય તો કેવું સારું! પણ હાલ તુરત તો આ પ્રશ્ન પૂરતી જ આપણી મર્યાદા હોઈ એ અંગે જ આપણે વિચાર કરવાનો છે અર્થ એક વસ્તુ આપણે ધ્યાનમાં રાખીએ કે દસ્તાવેજ પુરાવા એ સળંગ પ્રમાણ છે, પણ ક્યારેક લખાણનું શબ્દો કે એમાંથી તારવેલા અર્થો કરતા પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ એ જ અંતિમ પુરાવો બની રહે છે.

આમ મૂળ બીજમાંથી વૃક્ષરૂપ બનેલો આજનો ચુક વનસ્પત્યાદારી જૈનસંઘ એ જ એનું પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ છે. આમ છતાં શાસ્ત્રભાષામાં વાત કરીએ તો પણ શરૂ પાડેના જેઓ માસરૂપ અર્થ કરે છે તેઓ એ હાઈને સમજ્યા નથી, તેમજ જેઓ એનો ચોખ્ખો વનસ્પતિરૂપ અર્થ કરે છે તેઓ અર્થ આજે એમાં નીકળી શકતો નથી પણ મૂળ વાત તો એ છે કે શરૂ પાડેના જે શબ્દો છે તે ભલે આજે માંસવાચી ગણા હોય પણ એનો મૂળ ઉદ્દેશ તો કોઈ વનસ્પતિ જે રાક સૂચવવા પૂરતો જ છે, અર્થાત્ વનસ્પતિ દ્રવ્યો માટે જ એ મૂળના પ્રચલિત શબ્દોનો ત્યાં ઉપયોગ થયો છે અને એનું કારણ એ સમયની એ ભાષા હતી.

દા. ત. આપણે કહીએ છીએ કે 'રોટલા ખાધા ખરેખર ઉપલા થઈને લોડા આજે ભાગ્યે જ રોટ

[illegible]

થઈ જવાના કારણે એ જ રીતે વપરાતા પણ 'ચાહ પાણી' કે 'કેટલા' ની જેમ એની પાછળનો આશય લિંગ અર્થ-કોઈ વનસ્પતિજન્ય ખોરાક-સૂચવવાનો જ હતો.

આમ આવા શબ્દો કેટલાક ૩૯ થઈ ગયેલા, કેટલાક પ્રચલિતતાને કારણે સ્થાન જમાવી બેઠેલા. તો કેટલાક વળી તુલના કે સ્પર્ધામાં પોતાની શ્રેષ્ઠતા બતાવવા પણ વાપરવા પડતા.

'સાલન' અને 'સમોસા' એ મુસ્લીમ ધર્મના ઉદયકાળથી ચાલી આવેલી મુસ્લીમોની મિષ્ટ વાનીઓ છે, જે માસ વિના બનાવાતી જ નહા, પણ આપણે હિંદુઓએ એમાંથી માંસ દૂર કરી એને નવું રૂપ આપ્યું છે, પણ 'સમોસા' કે 'માલન' શબ્દ છોડ્યે નથી. એક તો પ્રચલિતતા અને બીજું એની પાછળ પૂર્વાભ્યાસને કારણે એક પ્રકારની સ્વાદવૃત્તિનો સંતોષ અનુભવવાનો હેતુ હોય તેમ એક કાળે નવા બનેલા વનસ્પત્યાહારીઓ પણ પૂર્વના સ્વાદનો સંતોષ લેવા મૂળ શબ્દોનો ઉપયોગ કરી સ્થાયી કેળવતા, તો વળી કોઈ તરબૂચ ખાનારને માંસનું ભોજન લેવા આમંત્રણ આપતું તો એ "તમારા માંસ કરતા મારું 'માસ' શ્રેષ્ઠ છે" કહી એ તરબૂચ (માંસફલ) ખાવામાં પોતાની સ્વાદશ્રેષ્ઠતા મિદ્ધ કરતો આમ તુલનાનો દષ્ટિરે

માંસાહારની નીતિને સમર્થન આપવા એ યુગમાં મંદિરો પર પણ ઇંડાં મૂકવામાં આવતાં. પણ ત્યારે આખા એમને કેવી રીતે ગળે ઉતરાવી શક્યું કે એ ઇંડાં પ્રાણિજ નહીં, પણ ધાતુ કે પથ્થરનાં શિખર હતાં એ પૂછશે કે જો ઇંડાનો અર્થ 'શિખર' છે તો ગાંધી યુગના લોકોને શું બીજો કોઈ સારો શબ્દ નહીં જડે હોય કે એમણે એ અહિંસાના યુગમાં માંસવાચક શબ્દ વાપરવો પસંદ કર્યો હશે ? જેમ ભવિષ્યના પંડિતો પ્રશ્ન સામે તો આપણા આજનો સ્પષ્ટ ઉત્તર છે. તે આજના પંડિતોના પ્રશ્નનો પણ એ જ રીતે ભૂતકાળ પંડિતો જવાબ આપી શકે કે જેમ આજે 'ઇંડા' માંસ તમને વાઘો નથી, કારણ કે એની પાછળનો હેતુ માંસ નથી, તેમ અમોને પણ અમારા શબ્દો સામે વાં નહોતો કારણ કે એની પાછળનો હેતુ માંસ નહોતો પણ વનસ્પતિ સ્વયંવવાનો હતો જે અમારી નજર પડતો છે.

આમ આવા કોઈ કારણસર આજે પ્રચલિતતા, કે કે સ્પર્ધા અંગે, કદાચ ભલે આવા શબ્દો વપરાયા હોય પણ ભગવતીજી કે આચાર્યગના પાઠોમાં તો આવી કે સ્પર્ધા કે તુલનાની વાત જણાતી નથી, તો પછી આવા શબ્દો કેમ વપરાયા હશે એ શંકા હજી કેટલાક નિર્માણ થઈ નથી. આથી આ પ્રશ્નની વિશેષ વિચારણા

પણ પછી સુધારાની પ્રગતિમાં હવે એ ખેતી, વણાટ અને બાંધકામ કરતા શીખ્યો. કારણ કે સમાજ બાંધીને એ હવે રહેતો થયો હોઈ રોજ શિકાર માટે દરદર જવું એને પાલવે તેમ નહોતું, તેમ જ એક જ જગ્યાએ સ્થિર થવાને કારણે દરેકને એટલો શિકાર મળે પણ નહીં, જેથી એ અનાજ-વનસ્પત્યાહાર તરફ વળવા લાગ્યો હતો. માસ-મછલીના પ્રકારે તથા એમાથી બનતી ચીજો માટે તો એની પાસે ત્યારે સારું એવો શબ્દભંડોળ ભેગો થયો હતો, પણ વનસ્પતિ તરફ એનો નવો ઝોક હોઈ એની પાસે એના પૂરતા શબ્દો નહોતા, જેથી રૂપ-રંગ-આકૃતિ તથા કંઈક અંશે સ્વાદના મામ્યને કારણે કૃષ્ણકાદિ તથા અનાજ, શાક વિ વનસ્પતિની ઓળખ માટે એણે એના રોજના અનુભવના આજની દૃષ્ટિએ મામવાચક ગણાતા પાત્ર પ્રચલિત બનેલા શબ્દો ઉપગંત પ્રાણીઓના જુદા જુદા અંગવાચક શબ્દોના મંથોગીકરણથી નવા નવા શબ્દો ઉપજાવી કાઢવા માડ્યા હતા. જો કે પાછળથી જેમજેમ એ શબ્દભંડોળ વધતો ચાલેલો તેમ તેમ એના શુભ-અમર-પ્રભાવ તથા કાર્યોને કારણે નવા સ્વતંત્ર નામો પણ યે નવા એમ છતાં ત્યારે મુખ્યત્વે માનવાચક જ આપણી બાબા હતી અને એટલા જ કારણે પદકના પ્રંધમાં તથા ધર્મશાસ્ત્રમાં આજે જે એવા મંદકેશ શબ્દો હજી જગતમાં વ્યાપે છે એ આજ કારણે :

અને છેવટે હાડકા શબ્દ બન્યો હશે, તેમ અદ્વિત્ય માથી દ્વિત્વ ને પછી 'ઠળિયો' શબ્દ બની આવ્યો હશે. આમ કા તો પડિતોએ ખોટો અર્થ કરી આ પ્રશ્ન ગૂંચવ્યો છે. અથવા એમણે સાચો અર્થ આપ્યો હશે તો પણ એક જ શબ્દમાંથી વનસ્પતિ અને માંસ બન્ને પ્રકારના અર્થો પહેલેથી ઊપજતા આવ્યા છે એ આથી સિદ્ધ થાય છે, અને તેથી સંદર્ભો વિચાર્યા વિના કેવળ એક જ મનગમતો અર્થ ઠોકી બેસાડવો એ બરાબર નથી. જેમ એક ખાનપાનના ક્ષેત્રે તેમ અન્ય ક્ષેત્રે પણ કેટલાક શબ્દોના અર્થો યુગવિકાસ સાથે વિકસતા રહ્યા છે. જેમકે વ્રહ્મ. યજ્ઞ અને આદ્યુતિ જેવા શબ્દો કેટલાક ઊઠેલી નવી વિચારક્રાંતિને કારણે નવા સર્જાયા છે. તો વળી એમાંથી વહેતા થયેલા ભિન્ન પ્રવાહોને કારણે એમની વહેંચણી પણ થઈ છે જેમકે અર્હત્. બુદ્ધ. સિદ્ધ તથા કેવલિન જેવા શબ્દો, જે પ્રથમ બુદ્ધ તથા મહાવીર બન્ને માટે વપરાતા, પણ પાછળથી એ શબ્દો એકાદ શાખામાં વિશેષ રૂઠ બની સ્થિર થઈ ગયા જેવા લાગે છે પણ ખાનપાનને કારણે જીવનમાં આવેલી આ મુલ ક્રાંતિ એટલી પ્રબળ હતી કે જેથી જાણે આખો શબ્દ-કોષ જ ન બદલાઈ ગયા હોય એવું પરિવર્તન શબ્દ-શાસ્ત્રના ઇતિહાસમાં નોંધાયું છે, જેના અંકાશ આજ

રહેવામા જ પોતાનું સંશોધન આખરી છે એમ માનશે તો અમને પણ એમ જ કહેવાનો હક પ્રાપ્ત થશે. અને એ હકદાવે હું શ્રી ધર્માનંદ કૌશાંબીજીને પૂછી શકું કે તમે લખેલા ‘બુદ્ધધર્મ અને સંઘ’ પુસ્તકના ૮૧ મા પાના પર અગોકે લંકામા બૌદ્ધધર્મના પ્રચારાર્થે મોકલેલા પાંચ સ્થવિરોના સંબંધમાં જે ૭-૮ ગાથાઓ આપી છે તે નીચેની ગાથાઓ—

મહામહિન્દથેરં ત થેરં ઇદ્ધિયમુત્તિય ।

સંવલં ભદ્રસાલં ચ સકે સદ્ધિ વિહારિકે ॥૭॥

લંકાદીપે મનુજ્ઞંમિ મનુજ્ઞં જિત્તશાસનં ।

પતિરુપેથ તુભેનિ પચ થેરે અયેસપિ ॥૮॥

એમ જણાવે છે કે—

તેણે (અગોકે) મહામહિન્દ, ઇદ્ધિય,
શંખલ અને ભદ્રસાલ એ પાંચે ઓળાતી સ્થવિ
મુંદર લંકા દ્વીપમા મનોરમ જૈન શાસનની
કરો એમ કહીને (તે દ્વીપમા) મોકલ્યા

‘જિત્તશાસન’ એ રૂપરૂપ જાબદના આધારે અગોક
ધર્મી દેવો યા તો તેણે જૈન

રહેવામા જ પોતાનું સંશોધન આખરી છે એમ માનશે તો અમને પણ એમ જ કહેવાનો હક પ્રાપ્ત થશે. અને એ હકદાવે હું શ્રી ધર્માનંદ કૌશાંળીજીને પૂછી શકું કે તમે લખેલા ‘બુદ્ધધર્મ અને સંઘ’ પુસ્તકના ૮૧ મા પાના પર અશોકે લંકામા બૌદ્ધધર્મના પ્રચારાર્થે મોકલેલા પાંચ સ્થવિરોના સંબંધમાં જે ૭-૮ ગાથાઓ આપી છે તે નીચેની ગાથાઓ—

મહામહિન્દયેરં ત થેરં ઇદ્વિયમુત્તિય ।

સંવલં મહસાલં ચ સકે સદ્ધિ વિહારિકે ॥૭॥

લંકાદ્રીપે મનુજ્ઞંમિ મનુજ્ઞં જિનશાસનં ।

પતિરૂપેથ તુલ્હેતિ પચ શ્વેરે અયેસપિ ॥૮॥

એમ જાગાવે છે કે—

તેજે (અશોકે) મહામહિન્દ, ઇદ્વિય, ઉત્તિય, શબલ અને મહસાલ એ પાંચ મોળતી સ્થવિરો તમે મુંદર લંકા દ્વીપમાં મનોરમ જૈન શાસનની સ્થાપના કરો એમ કહીને (તે દ્વીપમાં) મોકલ્યા

‘જિનશાસન’ એ સ્પષ્ટ ગ્રન્થના આધારે અશોકે જૈન-ધર્મી હતો યા તો તેજે જૈનધર્મના પ્રચાર માટે ત્રિશુભો

